

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

Малюський Мар'ян Іванович
БАНКІВСЬКІ КРИЗИ: ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ, МЕХАНІЗМИ
РОЗВИТКУ ТА ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ
Спеціальність 8.03050802 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студент групи БСм-52
М.І. Малюський

Науковий керівник:
К.е.н. доц. Г.М. Забчук

Дипломну роботу допущено
до захисту:

«__»_____2013р.

Завідуючий кафедрою банківської справи,

Доктор економічних наук, професор

О.В. Дзюблюк

Тернопіль – 2013

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ, ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....	7
1.1 Вплив глобалізації на банківську діяльність.....	7
1.2 Банківські кризи у глобальному середовищі.....	15
1.3 Особливості прояву банківських криз в Україні.....	28
Висновки до розділу 1.....	34
РОЗДІЛ 2. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ 2008р У РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ ТА В УКРАЇНІ.....	38
2.1 Аналіз світової фінансово-банківської кризи у економічно розвинених країнах світу.....	38
2.2 Характеристика банківської кризи 2008р. в Україні.....	50
2.3 Наслідки банківської кризи для економіки України та дієвість антикризових заходів держави.....	61
Висновки до розділу 2.....	71
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ В УКРАЇНІ.....	75
3.1 Зарубіжний досвід подолання фінансово-банківської кризи.....	75
3.2 Напрями підвищення ефективності інструментів подолання наслідків та попередження банківських криз в Україні.....	85
Висновки до розділу 3.....	91
ВИСНОВКИ.....	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	99
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність теми магістерської роботи полягає в тому, що ще під час зародження економіки, вчені економісти стверджували що кризи є невід'ємною складовою розвитку будь-якої економіки. А в сучасних умовах, коли окрема країна не може повноцінно функціонувати сама по собі а тому бере активну участь у глобалізаційних процесах, все більше виникає загроза появи, розвитку та поширення банківських криз між різними національними економіками. Неефективне впровадження антикризових заходів тягне за собою значні збитки в економіці і посилює негативні наслідки кризи та затягує процес виходу держави фінансово-банківських криз. А уповільнення виходу з кризових явищ стримує розвиток економіки.

У зв'язку з цим, актуального значення набирає вивчення закономірностей появи банківських криз, аналіз їх протікання та розробки, на основі цього, ефективних антикризових заходів які б попередили можливі банківські кризи, пом'якшили їх вплив на економіку держави і пришвидшили процес «видужування» економіки від наслідків фінансових потрясінь в банківському секторі.

Огляд літератури з теми дослідження. Вагомий внесок у дослідження теорії криз зробив видатний український вчений-економіст М.І.Туган-Барановський. Необхідно віддати належну шану також працям відомого російського вченого М.Д.Кондратьєва в галузі вивчення економічних криз . Основні ідеї стосовно великих циклів сформувалися у 20-40-х роках ХХ ст. під впливом праць М. Кондратьєва, Л. Троцького, Й. Шумпетера та групи європейських економістів. Пізніше, теорія довгих хвиль досліджувалася такими вченими як Е.Манделем, В.Ростоу, Г.Меншем, Дж.Форестером, К.Фріманом, К.Перес, Я. ван Дейном, а також когортою російських науковців – С.Меньшиковим, С.Глазьєвим, Ю.Яковцем, Л.Клименко, С.Рум'янцевою та ін.

Варто зазначити, що дослідженню причин та особливостей світової фінансово-банківської кризи 2008 - 2009 рр. присвячено багато праць іноземних та вітчизняних науковців. Доречно тут згадати праці українських учених та

практиків С. Аржевітіна, О. Барановського, В. Гейця, І. Кравченка, В. Міщенко, Т. Смовженко, О. Сугоняки, А. Шаповалова, де дається комплексна характеристика розгортання та наслідків кризи в Україні. Дослідженням причин та наслідків кризи в Україні займалися такі вітчизняні науковці як В.Геєць, А.Гальчинський, Я.Жаліло, В.Кузьменко, В.Литвицький, В. Мунтіян та інші. Світовій фінансовій кризі присвячені статті багатьох українських економістів та фінансистів. Це статті В. Пинзеника, С. Тигіпка, П. Гайдуцького, В. Антонюка, О. Васюренко, О. Дмитрієва, Д.Олійник, Н. ПарасіяВергуленко та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є аналіз світових фінансових банківських криз, причин їх виникнення, наслідків прояву та способів подолання. А також отримання об'єктивних оцінок впливу світової фінансової кризи 2007- 2008 року на діяльність банківської системи України, оцінювання ефективності заходів НБУ по стримуванню розвитку фінансової кризи в Україні, розробка ефективних заходів обмеження впливу світових фінансово-банківських криз на вітчизняну економіку загалом і банківську систему зокрема. Розробка пропозицій по удосконаленню застосування інструментів подолання наслідків банківських криз в Україні та імунізації банківської сектору проти них.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є зарубіжна та вітчизняна банківські системи.

Предметом дослідження є процес взаємодії банківських установ з центральним банком в період розгортання кризових явищ, а також монетарна політика центральних банків в кризових умовах.

Методи дослідження. Дослідження по даній темі проводилося на основі використання статистичних, математичних методів, методів прогнозування, техніко-економічного і фінансового аналізу а також методів спостереження.

Інформаційна база роботи. Статистичну і аналітичну основу дослідження складають закони України, постанови та декрети Кабінету Міністрів України, укази Президента України, нормативні документи Національного банку України.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному визначенні поняття

«глобалізація» в умовах посиленої інтеграції національних зв'язку у співтовариство, запропоновано більш повніше і точніше визначення поняття «банківських криз», обґрунтуванні впливу глобалізаційних процесів на розвиток банківських криз, у аналізі ефективності впровадження антикризових заходів в умовах посиленої інтеграції банківської системи України у світову банківську індустрію та запровадженні дієвих інструментів реагування на кризові явища в умовах сучасності, визначенні попередніх умов які здатні спровокувати негаразди у банківській системі і запропоновано можливі дії для попередження банківських криз в Україні. А також новизна полягає у вивченні впливу фінансових криз на окрему галузь економіки а не на всю економіку загалом. В процесі дослідження даної тематики було одержано такі наукові результати:

1. Запропоновано визначення глобалізації як процес інтеграції національних економік країн світу через торгівлю, фінансові потоки, передачу технологічних досягнень, через інформаційні мережі і культурні процеси, вихід бізнесу за національні кордони через формування ТНК і інших видів міжнародного підприємництва, під час якої ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними між собою і цим самим перетворюються в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно переміщуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням законодавчої бази яка б відповідала міжнародним стандартам зовнішньоекономічного підприємництва. Та пропонується визначити банківські кризи як такий стан банківської системи, при якому банківська система характеризується заниженням усіх її показників діяльності (зниження вартості активів, зростання проблемної заборгованості), необхідністю в ухваленні кардинально нових рішень щоб досягти певних змін в банківській діяльності в мінімально короткі терміни, розробкою та впровадженням ефективних інструментів подолання цього стану.

2. Доповнено інструментарій НБУ за допомогою якого можна протидіяти розвитку фінансово-банківської кризи в Україні.

3. На основі вивчення світового досвіду подолання криз, доведено що антикризова політика ЦБ дає більші результати при поєднанні їх з бюджетною і фіскальною політикою держави.

4. Визначено антикризову політику яка найбільше підходить для України, враховуючи характер розвитку вітчизняної банківської системи.

Практичне значення роботи полягає у тому, що в майбутньому результати дослідження даної тематики можуть бути використані у протидії фінансовим потрясінням в банківському секторі, орган грошово-кредитного регулювання може використати на практиці запропоновані інструменти для ефективної боротьби з банківськими кризами та дотримуючись даних рекомендацій не допустити наступного розгортання банківської кризи в державі.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ БАНКІВСЬКИХ КРИЗ, ЯК НАСЛІДОК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Вплив глобалізації на банківську діяльність

В сучасному економічному, політичному, культурному і інших середовищах, розвиток та функціонування будь-якої держави значною мірою залежить від її участі у міжнародних відносинах. Це цілком виправдано, адже, як свідчить світова практика, економіка жодної країни не в змозі повноцінно існувати, ізолювавши себе від світової спільноти.

Лише взаємна співпраця окремих національних економік через механізми іноземних інвестицій, створення спільних підприємств або транснаціональних корпорацій дозволяють стати учасником глобалізації світової економіки.

Тому, визначальним напрямком розвитку світового господарства останніх десятиліть є поступовий перехід багатьох країн до економіки відкритого типу. Він передбачає ліквідацію державного обмеження зовнішньої торгівлі, використання різноманітних форм міжнародного підприємництва, організацію зон вільного підприємництва, інтеграцію господарських зв'язків в світове господарство та світовий ринок [9, с.4].

Глобалізація (від англ. “globe” – земна куля) – складний, багатогранний процес, який має безліч проявів та включає багато проблем. [38]

Також, під глобалізацією світового господарства розуміють процес посилення взаємозв'язку національних економік країн світу, що знаходить своє вираження в утворенні світового ринку товарів і послуг, фінансів; становленні глобального інформаційного простору, перетворенні знання в основний елемент суспільного багатства, виході бізнесу за національні кордони через формування ТНК, впровадженні і домінуванні в повсякденній практиці міжнародних відносин і внутрішньополітичного життя народів, принципово нових і універсальних ліберально-демократичних цінностей тощо. [38]

Значна частина дослідників пов'язує економічну глобалізацію з процесами інтеграції та інтернаціоналізації світового господарства. Під цим терміном

розуміють перетворення світової економіки із сукупності національних економік, пов'язаних потоками товарів та капіталів, в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в якому вільно переміщуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням відносно єдиного культурного процесу під впливом стандартизації освіти та взаємодії широких мас населення у міжнародних контактах [27, с. 325.].

Подібне визначення глобалізації дають і представники МВФ, які розглядають її як швидку всесвітню інтеграцію економіки через торгівлю, фінансові потоки, передачу технологічних досягнень, через інформаційні мережі і культурні процеси. Розрізнені національні економіки зливаються у глобальну економіку із взаємозалежними компонентами. Однак слід зауважити, що процеси глобалізації не реалізуються стихійно. Водночас здійснюються і процеси формування наднаціональних механізмів управління глобалізацією [27, с. 325.].

Майже класичне визначення глобалізації дано Європейською комісією, яка вбачає у ній процес, за допомогою якого ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними завдяки рушійним силам торгівлі товарами та послугами і потоків капіталу та технологій. За такого підходу глобалізація виступає не новим феноменом, а продовженням обставин, які дістали розвиток протягом тривалого часу [27, с. 325.].

Отже, узагальнивши все вище сказане можна дати таке визначення терміну «глобалізація».

Глобалізація – це процес інтеграції національних економік країн світу через торгівлю, фінансові потоки, передачу технологічних досягнень, через інформаційні мережі і культурні процеси, вихід бізнесу за національні кордони через формування ТНК і інших видів міжнародного підприємництва, під час якої ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними між собою і цим самим перетворюються в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно переміщуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні

економічні відносини, та формуванням законодавчої бази яка б відповідала міжнародним стандартам зовнішньоекономічного підприємництва.

Розширення процесів глобалізації є однією з основних рис розвитку сучасного світового господарства, яка здійснює суттєвий вплив на міжнародні економічні відносини, а також визначає напрями і тенденції розвитку національних економік.

Глобалізація як і будь-які процеси в економіці має свої переваги та недоліки. З однієї сторони вона дає можливість міжнародним фінансовим компаніям диверсифікувати усі види ризиків та захистити себе від валютних та процентних ризиків шляхом використання інноваційних фінансових інструментів, розширити ринки збуту, а з іншого — породжує міжнародну фінансову нестабільність, загрожує підривом суверенітету країн з низьким рівнем розвитку в контексті фінансової залежності, і міжнародні фінансові та банківські кризи.

Глобалізаційні процеси світового господарства не можуть обминути жодну країну світу і Україну в тому числі.

У найближчому майбутньому саме глобалізація визначатиме стан світової фінансової системи, тому аналіз сучасних тенденцій міжнародного руху капіталу, передусім банківського, створює основу для формування перспектив інтеграції України у міжнародний фінансовий простір [28, с. 39].

В останні роки у світовій банківській індустрії розвинених країн відбулися досить важливі зміни, які позначилися на ефективності та конкурентоспроможності банківського сектору. Велике значення має той факт, що у світовій фінансовій сфері за останні два десятиріччя відбулися процеси дерегламентації, були зняті географічні та економічні обмеження, завдяки чому активізувалися процеси злиття та поглинання банків. Це приводить до підвищення концентрації банківського капіталу [28, с. 39].

Цілком зрозуміли є і те що процеси глобалізації не обминули і Україну, у зв'язку з відкритістю її економіки.

Вплив глобалізації на національну банківську систему може проявлятися на двох рівнях. Це як на макро так і на мікро рівнях. На макро рівні глобалізаційні

процеси проявляються у зміні діяльності національного центрального банку, а на мікро рівні – через зміну діяльності та реструктуризацію національних комерційних банків.

На макрорівні такі зміни зумовлюють еволюцію цілей і завдань центральних банків, коригування грошово-кредитної політики та механізмів її реалізації, реформування банківського нагляду. На мікрорівні вплив глобалізації проявляється у реструктуризації національних банківських систем через активізацію операцій злиття, придбання та поглинання банків, концентрації банківського капіталу, впровадженні глобальних інноваційних технологій, появи нових банківських послуг, зокрема таких, як дистанційний банкінг [28, с. 39].

За останні роки у всьому світі спостерігається трансформація грошово-кредитної сфери з нахилом до застосування механізмів таргетування планових показників інфляції, це призвело до зміни пріоритетів у діяльності національних центральних банків. Головною проблемою є розробка такої грошово-кредитної політики, яка б могла при необхідності забезпечити реалізацію пріоритетних завдань монетарного регулювання.

Банківська система України однією з перших відчула на собі прискорення інтеграції через збільшення присутності у ній іноземного капіталу. Про це свідчать дані Національного банку України.

Обсяг зовнішніх зобов'язань українських банків на кінець першого кварталу 2012 року становив 24.0 млрд. дол. США (13.8% від ВВП) [45].

Починаючи з 2004 р., відбувається поступове коригування грошово-кредитної політики основними центральними банками світу у напрямі посилення регулювання грошових ринків, і проблема підтримки внутрішньої інфляції на нейтральному рівні перейшла у ранг першочергових завдань центральних банків [28, с. 40]. Також з 2004 року до 2009 року спостерігався активний приплив іноземного капіталу у банківську систему України.

На початок 2004 року борг банків перед нерезидентами становив 1,764 млрд. дол. США., протягом цього року він зріс на 916 млн. дол., до 2,662 млрд. дол. США. І ще протягом 5-ти років він продовжував зростати високими темпами, таким чином

станом на 01.01.2009 року борг українських банків перед нерезидентами становив 39,471 млрд. дол. США. Це свідчить про високі темпи інтеграції банківської системи України, проте протягом 2009 – 2012 рр. присутність іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі почала зменшуватися і на 01.07. 2012 р. становила 24,042 млрд. дол. США [45].

Еволюція цілей і завдань центральних банків як органів управління грошового обороту багато у чому була зумовлена розвитком фінансових секторів національних економік, посиленням глобалізації й інтеграції фінансових ринків і, як наслідок, підвищенням мобільності капіталу. Зростання доступності фінансових ресурсів, лібералізація капітальних потоків і поява раніше неіснуючих інструментів значно розширили сферу регулювання центральних банків, перемістивши межі управління з національного на глобальний рівень [28, с. 40].

В умовах глобалізації важливою стала практика відкритості для громадськості грошово-кредитної політики центральних банків та фінансової інформації про банківську систему. Головним призначенням цієї відкритості є об'єктивне відображення фінансового стану банків, а це, у свою чергу, дає змогу суб'єктам ринку приймати правильні економічні рішення.

Також, глобалізація призвела до впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) які відповідають вимогам глобалізованої економіки.

Процес глобалізації супроводжується лібералізацією фінансових ринків. А отже, і зникають інституційні межі між різноманітними видами як фінансової так і банківської діяльності. В результаті цього суттєво змінюється характер конкуренції на фінансових ринках. Під впливом цих процесів банки змушені конкурувати одночасно в різних сегментах фінансового ринку, причому вже не тільки один з одним, а і з іншими фінансовими компаніями, такими як страхові фірми, інвестиційні фонди та кредитні спілки. А в умовах глобалізації в цей список конкурентів, окрім резидентів, ще додаються і не резиденти. Що серйозно ускладнює функціонування національних банківських установ.

Лібералізація, з одного боку, створює умови для розвитку закордонної філіальної мережі банків і формування міжнародного банківського бізнесу, що,

природно, підсилює конкурентну боротьбу, але, з другого боку, одночасно активізує консолідацію банківського капіталу. Це приводить до збільшення кількості операцій злиття і поглинань у банківській сфері, до розширення і збільшення різноманітності форм кооперації банків між собою і з не банківськими кредитно-фінансовими організаціями, до зростання банківських альянсів різного роду [28, с. 42].

Враховуючи спрямованість банківської системи України у світовий банківський простір в умовах глобалізації банківської діяльності, основними напрямками розвитку та зміцнення конкурентоспроможності вітчизняного банківського сектору мають стати [25]:

- укрупнення вітчизняних банківських установ шляхом злиттів та поглинань, підвищення рівня їх капіталізації та збільшення сукупних активів окремих банків і банківської системи в цілому ;
- сприяння розвитку фінансово-промислових груп та реального сектору економіки за участю національних банків;
- участь банків в міжнародних банківських консорціумах, створення альянсів з транснаціональними банками;
- переорієнтація діяльності банків на міжнародний бізнес, вихід банків на міжнародні фінансові ринки, відкриття філій банків за кордоном;
- збереження державних банків на ринку банківських послуг, завданням яких має стати фінансування пріоритетних державних проектів, збільшення їх капіталізації;
- посилення контролю за діяльністю банків, що сприятиме оптимізації ризиків банківської діяльності та запобіганню виникнення системних фінансових криз.

Розглянуті напрями трансформації банківської діяльності в епоху глобалізації дають підстави стверджувати, що банки істотно видозмінюються і причини цих змін різнопланові а саме [28, с. 51]:

1. Розвиток транснаціональних корпорацій і мережі їх філій у всіх країнах світу привів до зростання їх потреби в адекватному банківському обслуговуванні і спровокував появу нових нетрадиційних банківських послуг.

2. Національні банківські системи, які покликані акумулювати і перерозподіляти

фінансові ресурси в межах національної економіки, потрапляють у наростаючу залежність від міжнародного ринку капіталів, який в епоху глобалізації перетворився на самостійний чинник розвитку світової економіки.

3. На національну грошово-кредитну політику, а отже й на діяльність центрального банку, впливає (і цей вплив посилюється) постійно наростаюча експансія корпорацій, банків, інших фінансових інститутів на світовому ринку капіталу, зокрема в секторі прямих капіталовкладень.

4. Межі національної економіки поступово зникають і роблять її все більш відкритою, а для слабких економічних систем це має вельми несприятливі наслідки, тоді як сильні економіки виграють.

5. Змінюється характер і основні учасники конкуренції на банківському ринку, оскільки найбільш інтенсивною виявляється конкуренція з банками-нерезидентами.

6. Збільшується частка міжнародних операцій у загальному обсязі банківських операцій і, як наслідок, змінюється структура доходів та географія економічних преференцій банків.

7. Відбувається стандартизація банківського нагляду, фінансової звітності.

В процесі глобалізації банківський бізнес поступово набуває нових рис, таких як скорочення обсягу традиційних банківських операцій, і збільшення нових операцій, які повніше задовольняють потреби клієнтів, що в процесі життєдіяльності суттєво змінюються. Постійне і швидке вдосконалення банківських продуктів, а також способів їх просування надають банківській діяльності інноваційного характеру

Із вище сказаного можна сформулювати основні особливості прояву глобалізаційних процесів як у вітчизняному так і в міжнародному банківському секторі.

1. Розширення діяльності транснаціональних компаній, створює додатковий попит на банківські послуги у країнах їх розташування, а це у свою чергу спонукає великі банки створювати свої філії для задоволення виникаючих потреб своїх клієнтів.

2. Одним із способів розширення своєї присутності в національних банківських системах для транснаціональних банків є злиття і придбання банківських установ.
3. На національному рівні банківська установа здійснює акумулювання та перерозподіл грошових коштів між різними галузями економіки, а в міжнародній діяльності, глобальна банківська система є окремим фактором розвитку світової економіки.
4. Банки розробляють свою стратегію, яка базується на макроекономічних прогнозах розвитку не тільки тих країн де розміщені головні офіси, а також враховуються прогнози розвитку всієї світової економіки.
5. Розвиток банківської діяльності відбувається в напрямку уніфікації здійснення банківських операцій та надання банківських послуг клієнтам, що у свою чергу призвело до зближення національного та міжнародного законодавства що стосується банківського регулювання.
6. Незважаючи на те що зростання філіальної мережі банків спостерігалось досить давно, проте вагоме збільшення міжнародних розрахунків все ще поглиблює проникнення транснаціональних банків у різні національні економіки.
7. В умовах сучасності національні економіки не можуть функціонувати без присутності іноземного капіталу, тому банкам доводиться створювати філії закордоном і конкурувати з місцевими конкурентами.
8. Зростання впливу транснаціональних банків на національні грошово-кредитні відносини країн, а отже і на діяльність національних банків, було зумовлене посиленням впливу цих банків на світові фондові ринки і сектор капітальних вкладень.
9. Зміна орієнтирів банківської діяльності на користь інформаційних технологій та на надання послуг клієнтам дистанційно, тобто через новітні засоби зв'язку, такі як мережа Інтернет. Це посилює динаміку глобалізаційних процесів у банківській діяльності.

Отже, зробивши підсумки з усієї розкритої інформації потрібно відзначити

що глобалізація фінансових ринків передбачає ліквідацію будь-яких бар'єрів між національними і міжнародними фінансовими ринками та розвитком різних зв'язків між окремими секторами. При ідеальних умовах глобалізації капітал повинен вільно переміщатися з внутрішнього ринку на світовий і навпаки. Капітал переливається в тому напрямку, який гарантує вищу прибутковість і продуктивність порівняно з можливостями національного ринку. Виходячи з цього потрібно очікувати, що мобільність міжнародних потоків капіталу буде підвищуватися дотих пір, поки світова економіка не досягне відносної однорідності.

Цілком очевидним той факт, що глобалізація внесла істотний, хоча й не у всіх випадках позитивний, вплив на банківську сферу. Очевидно також, що все це формує нову сукупність ризикових чинників, які створюють значний вплив на зміну керованості національною банківською системою і на характер входження банківської системи у кризові ситуації а особливості виходу з них.

1.2 Банківські кризи у глобальному середовищі

Одним із найбільших недоліків процесу глобалізації є виникнення світових економічних і фінансово-банківських криз.

Визначення кризи в енциклопедичних та тлумачних словниках загалом збігається, хоча загально визнаної думки в науковій літературі на сьогоднішній день не склалося. Зокрема тлумачні словники визначають кризу як різкий, крутий перелом у розвитку подій, тяжкий перехідний стан або гостре ускладнення в чому-небудь. Нерідко кризу ототожнюють із раптовим, високим рівнем загрози життєво важливим інтересам і гострою нестачею часу для ухвалення необхідних заходів.

У теорії антикризового менеджменту виділяються такі істотні ознаки кризи:

- ▶ висока небезпека, стан невпевненості, відчуття невідкладності;
- ▶ потреба швидкого ухвалення рішень, гостра нестача кваліфікованої робочої сили, засобів та часу на опанування ситуацією;

- ▶ широкомасштабна, непередбачена подія, яка призводить до потенційно негативних результатів;
- ▶ втрата контролю над ситуацією.

Класичне визначення економічної кризи полягає у тому що вона ототожнюється з тривалим періодом неймовірно низького рівня економічної активності. Тому при визначенні терміну «банківської кризи» має йтися про тривалий період низького рівня економічної активності банків.

На нашу думку терміну «банківська криза» потрібно дати наступне визначення.

Банківська криза – це такий стан банківської системи, при якому банківська система характеризується зниженням усіх її показників діяльності (зниження вартості активів, зростання проблемної заборгованості), необхідністю в ухваленні кардинально нових рішень щоб досягти певних змін в банківській діяльності в мінімально короткі терміни, розробкою та впровадженням ефективних інструментів подолання цього стану.

Банківська криза – це певні негативні зміни, до яких банки не готові й не мають наперед підготовлених способів подолання наслідків цих змін.

Події останнього часу, а саме європейська валютна криза 1992-1993 рр., мексиканська фінансова криза 1994 р. й особливо загострення фінансових проблем у Південно-Східній Азії в 1997 р. та р. Росії й Бразилії в 1998 р., з новою силою привернули увагу до міжнародних фінансових проблем.

Ці фінансові кризи показали, що ситуацію ускладнюють небезпеки подальшого порушення макроекономічного балансу, які висувають інші принципово нові питання: що з негативних факторів є первісним. Або це — критично-небезпечні зовнішні боргові нагромадження, або навпаки, скоріше — це порушення балансу на валютних біржах, які можуть призвести до погіршення стану на фондових біржах, унеможливлуючи таким чином своєчасне повернення боргів закордонним кредиторам та підриваючи довіру потенційних інвесторів до країни.

Криза 2008 року вже восьма за останні сто років, але на думку деяких експертів, вона є першою масштабною економічною кризою в умовах глобалізації, тобто першою кризою світового характеру, яку досі переживає весь світ. Це підтверджується наступними фактам: висока швидкість поширення— протягом досить короткого часу (1—2 місяці) криза охопила більшу частину Земної кулі; географічні межі — кризові явища проявилися практично в усіх країнах світу незалежно від ступеня розвитку економіки (розвинені країни, країни, що розвиваються, слаборозвинені країни); глибина — за короткий час перестали існувати такі банківські гіганти, як Fanny May, Freddie Mac, Salomon Brothers; прояв кризи навіть у тих країнах, які не переживали банківських криз в останній третині сторіччя (Німеччина, Великобританія, Голландія) [50]

Наприклад, у США протягом 2008 р. збанкрутувало 23 банківські установи [50].

Це свідчить про глобальний і руйнівний характер економічної кризи яку переживає світ.

Україна стала не єдиною країною, яка зіштовхнулася з глобальною економічною та банківською кризами. Міжнародний досвід появи та подолання банківських криз дуже різноманітний і багатий, адже протягом останнього століття практично в усіх країнах певною мірою проявилися кризові явища.

Історія появи і протікання фінансово-банківських криз є досить цікавою та різноманітною. Тому коротко охарактеризуємо основні з них:

Криза 1825 р. розглядається, як перша в історії міжнародна фінансова криза. Боротьба за незалежність країн Латинської Америки спровокувала масовий приплив капіталу з Великобританії для фінансування розробки золотих і срібних копалень та державний борг нових незалежних республік. Ці події разом з бурхливим зростанням високотехнологічних компаній індустріальної революції і післявоєнним збільшенням грошової маси привели до спекулятивного ажіотажу на Лондонській фондовій біржі. Зростаючий дефіцит торгового балансу і вичерпання золотих резервів Банку Англії змусили збільшити облікову ставку, що спричинило крах фондового ринку. [59, с.67].

Криза 1836-1838 рр. Банк Англії підняв облікову ставку у відповідь на скорочення міжнародних золотих резервів, викликане неврожаєм кукурудзи і відпливом капіталу в США. Подальший крах фондового ринку в грудні 1836 році поширився на Францію. Зменшення кредитування бавовняного бізнесу в США вилилося в широкомасштабну банківську паніку, що привела до збою національної платіжно-розрахункової системи, який продовжувався майже рік.

Криза 1857-1858 рр. Її причиною стали масові банкрутства залізничних компаній США і обвал фондового ринку, внаслідок спекуляцій з акціями залізничних компаній і ділянками, що роздавались державою в період буму. Колапс фондового ринку спричинив кризу американської банківської системи. У тому ж році криза перекинулася на Англію, а потім на всю Європу [58, с.79].

Криза 1873-1878 рр. почалася з Австрії і Німеччини. Передумовою для кризи став кредитний бум в Латинській Америці, що розпочався з Англії, а також спекулятивний підйом на ринку нерухомості в Германії і Австрії, що закінчився крахом фондового ринку у Відні, Цюріху і Амстердамі. Банківська паніка в США почалася після сильного падіння акцій на Нью-Йоркській фондовій біржі і банкрутства головного фінансиста та президента Об'єднаної Тихоокеанської залізниці Джея Кука. З Німеччини до Америки криза перекинулася через відмови німецьких банків пролонгувати кредити [58, С.80].

Криза 1893 р. в США і Австралії. Паніку 1893 р. в США пов'язують з прийняттям Срібного Пакту Шермана, який встановлював вільне ціноутворення на ринку срібла. Інвестори виводили капітал з країни, очікуючи відмову від золотого стандарту в США. Скорочення грошової пропозиції і колапс фондового ринку викликала банківська криза. Австралійській кризі передував бум на ринку нерухомості, що фінансувався за рахунок внутрішніх кредитів.

Криза 1907 р. була спровокована Банком Англії, який в 1906 році підняв облікову ставку з 3.5% до 6% для поповнення своїх золотих резервів, що викликало відтік капіталів із США. Крах Нью-Йоркського фондового ринку, криза ліквідності трастових компаній, яка поширилася на комерційні банки та різке скорочення об'єму грошової маси привело до підривання національної

платіжно-розрахункової системи і затяжної економічної рецесії. Із США і Англії криза поширилася на Францію, Італію і ряд інших держав [58, С.89].

Криза 1914 р. виникла внаслідок тотального розпродажу цінних паперів іноземних емітентів урядами США, Великобританії, Франції і Німеччини для фінансування військових дій. Криза почалася практично одночасно в декількох країнах після того, як воюючі сторони стали ліквідувати іноземні активи.

Криза 1920-1922 рр. пов'язана з банківськими і валютними кризами в таких країнах, як Данія, Італія, Фінляндія, Голландія, Норвегія, США і Великобританія, в умовах післявоєнної дефляції та рецесії, що характеризувалися спадом виробництва [58, С.76].

Криза 1929-1933 рр. – час Великої депресії. 24 жовтня 1929 р. був «Чорний четвер» на Нью-Йоркській фондовій біржі. Вартість цінних паперів впала на 60-70%, різко знизилася ділова активність, був скасований золотий стандарт для основних світових валют. Промислове виробництво під час цієї кризи скоротилося в США на 46%, у Великобританії на 24%, в Германії на 41%, у Франції на 32%. Курси акцій промислових компаній впали в США на 87%, у Великобританії на 48%, в Германії на 64%, у Франції на 60% [30].

Криза 1957 р. – перша післявоєнна світова фінансово-економічна криза, що тривала до середини 1958 р. Охопила США, Великобританію, Канаду, Бельгію, Нідерланди і деякі інші капіталістичні країни. Виробництво промислової продукції у зазначених країнах знизилося на 4%. Кількість безробітних досягла майже 10 млн. чоловік.

Криза 1973 р., розпочалася в США та охопила всю Європу, по ряду характеристик наблизилася до кризи 1929-1933 років. У 1973 році сталася також перша енергетична криза, яка почалася з подачі країн-членів ОПЕК, що понизили об'єми видобутку нафти, спровокувавши підняття світової ціни на 67% - з 3 дол. до 5 дол за барель. У 1974 році вартість нафти досягла 12 дол.

Криза 1987 р. - спричинена відтоком капіталу інвесторів з ринків після сильного зниження капіталізації декількох крупних компаній в США. Американський фондовий індекс Dow Jones Industrial впав на 22,6%. Услід за

американським ринком обвалу зазнали ринки Австралії, Канади, Гонконгу.

Криза 1994-1995 рр. Відома, як «Мексиканська криза». З країни було виведено 10 млрд. дол., що спричинило кризу банківської системи. Так як економічна катастрофа напряму зачіпала інтереси США, Мексиці виділили 18 млрд. дол., з яких: 9 млрд. – уряд США, 3 млрд. – банки США, 6 млрд. – інші країни і організації. На кінець року сума підтримки збільшилась до \$52 млрд. дол., у тому числі кредит від МВФ у розмірі семи її квот у Фонді, що втричі перевищило допустимий обсяг [3, С.7].

Криза 1997-1998 рр. Нові індустріальні країни Південно-Східної Азії потрапили в епіцентр безпрецедентної фінансової кризи. Причиною стало поєднання двох факторів: проведена урядами цих країн лібералізація руху капіталу та посилення тенденцій глобалізації. Після потрясіння на валютному ринку сталися величезні розпродажі на фондових ринках азіатських країн. Азіатська криза зменшила світовий ВВП на 2 трлн. дол. США.

Криза 1998 р. «Російська криза», особливістю якої є те, що вона стала першою світовою фінансово-банківською кризою для більшості країн СНД (у тому числі для України), та однією з найважчих економічних криз в історії Росії. Значний державний борг, м'які бюджетні обмеження, низькі світові ціни на сировину і піраміда державних короткострокових облігацій, по яких уряд РФ не зміг розплатитися в термін. Курс рубля по відношенню до долара впав з 6 руб. за долар до 21 руб. за долар. Кожний п'ятий російський комерційний банк збанкрутів [3, С.38].

Криза 2007-2009 рр., яка потрясла світову економіку, починаючи з 2007 року є безпрецедентною за своїми розмірами та винятковим ступенем поширення, але в той самий час, має багато спільного з аналогічними фінансовими стресами минулого. Кризі передував тривалий швидкий ріст кредитування та цін на активи, низькі премії за ризик і розвиток «бульбашок» в секторі нерухомості. За даними МВФ, світовий ВВП з 1990 р. по 2002 р. збільшився приблизно на 42%, а з 2002 р. по 2007 р. – ще майже на 34%. При цьому світові обсяги фінансових активів інвестиційних інститутів в 2007 р. перевищили світовий ВВП в десять разів [55

С.38]. Відправною точкою у розвитку подій стала іпотечна криза в США, прояви якої спостерігалися ще з 2006 р. Криза subprime-кредитування спровокована діями Федеральної резервної системи США (ФРС), яка надмірно знизила процентну ставку а потім утримувала її на неадекватно низькому рівні, що зумовило зростання попиту та цін на нерухомість. На тлі іпотечного буму банки знижували вимоги до кандидатів, як наслідок вже в 2006 р. сегмент subprime сягнув обсягу 600 млрд. дол. (20% національного іпотечного ринку) [57, С.3].

«Детонатором» і точкою відліку фази кризи, що спричинила глобальне економічне «охолодження», слід вважати 15 вересня 2008 р. – день, коли збанкрутував один із найбільших інвестиційних банків США – «Lehman Brothers». Реакція на інформацію щодо банкрутства цього банку викликала миттєвий ефект переоцінки ризиків.

Падіння загальної вартості світового національного багатства становило 57 трлн. дол. США (з 107 трлн. до 50 трлн.), у жовтні 2008 р. світові фондові ринки втратили приблизно 5 трлн. дол. США внаслідок відпливу інвестиційних ресурсів. Для порівняння: обсяг втрат у банківському секторі в усьому світі під час кризи на початку 1990-х років становив 200 млрд. доларів США.

Таким чином, можливо стверджувати, що світові фінансово-банківські кризи постійно виникають у системі світогосподарських відносин і мають, відносно чітку періодичність, обумовлену циклічністю економічних процесів. Враховуючи це, можливо стверджувати, що виникнення світових фінансово-банківських криз мають під собою певну систему причин.

У широкому розумінні, світова фінансова система це сукупність фінансових систем окремих національних економік в межах якої кожна держава виробляє і реалізує фінансову політику, за допомогою власного фінансового механізму [26, с.158]. Проте національні і міжнаціональні (на зразок «Єврозони») фінансові системи дуже щільно взаємопов'язані і переплетені між собою. Тому нема нічого дивного в тому, що внутрішня американська криза у фінансовій системі призвела до кризи світового масштабу.

Наприкінці 1980-х рр. у світовому господарстві відбулися суттєві зміни у

структурі ринку. Свідченням цього було обмеження державного втручання в функціонування економіки, значна фінансова лібералізація на світових ринках, а також бурхливий розвиток нових інформаційних технологій. Усе це і призвело до значні інтеграції національних економічних систем. Наслідком таких змін був значний ріст обсягів операцій, що здійснювалися без будь-яких часових та просторових обмежень, в результаті стрімкої активізації торгівлі деривативами появився фіктивний капітал, спостерігалася надмірна глобальна інтеграція грошових потоків різних країн світу. І у всіх цих процесах брали активну участь банківські структури як через обслуговування зовнішньоторговельних операцій своїх клієнтів, так і зі сторони самостійних учасників фінансового ринку.

Досвід різних країн доводить, що банківські кризи відображають складний процес пристосування банківських систем до нових макроекономічних умов. Процеси лібералізації зовнішньоекономічних відносин, дерегулювання банківського сектору, глобалізація ринку фінансових послуг у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, проходили не без виникнення проблемних ситуацій, підвищуючи макроекономічну нестабільність та незбалансованість національних економік, негативно відображаючись на банківських балансах. До зростання нестабільності банківської діяльності призводять також традиційні чинники, такі як економічний спад та негаразди у реальному секторі економіки, спад виробництва, погіршення платоспроможності підприємств—позичальників, банків [28, с 57].

Окрім переліченого вище, на глибинність банківських криз впливає і якісний стан самої банківської сфери до початку кризи. Тут мається на увазі насамперед ліквідність та платоспроможність банківської системи, рівень забезпеченості зобов'язань банку власним капіталом, збалансованість структури активів і пасивів банківської системи в розрізі за строками погашення.

На нашу думку, одним із найвпливовіших чинників які спричиняють банківські кризи, можна вважати надмірну кредитну діяльність банківської системи в період економічного піднесення. Наслідками цього є погіршення якості кредитного портфеля, необ'єктивна оцінка забезпечення кредитів (тобто її завищення), і відповідно надмірне збільшення кредитних ризиків. При

надмірному зростанні обсягів кредитування, ускладнюється контроль за якістю кредитного портфеля банків з боку держави, в особі центрального банку.

Така ситуація мала місце в Японії, країнах Латинської Америки в 1980-х рр., країнах Пів-денно-Східної Азії в 1990-х рр. Розвиток подій у цих країнах доводить, що зростання кредитного портфеля темпами, удвічі (і більше) вищими за темпи зростання ВВП, слід вважати найсерйознішим сигналом потенційної загрози виникнення банківської кризи [28, с 57-58].

На розвиток банківських криз також впливає такий чинник як інфляційні процеси в державі. Вплив інфляційних процесів на банківську систему може відбуватися у кількох напрямках – через розміри відсоткових ставок, при їх зниженні – зменшується депозитна база банків через зменшення стимули для заощадження капіталу, виведення національних капіталів за межі країни, змінюється структура активних і пасивних операцій, тобто спостерігається розбалансування між ними. Також при інфляції банківські активи можуть швидко зростати, і тим самим може зростати і прибуток банків за рахунок відсоткової маржі.

Вивчення набутого у світі досвіду показує, що кризи мали значну глибину і тривалість тоді, коли урядами країн проводилась проінфляційна грошово-кредитна і фіскальна політика та діяла неадекватна система банківського нагляду. Подібний характер мали банківські кризи в Аргентині (1980—1982 рр.), Мексиці (1982—1988 рр.), на Філіппінах (1981—1987 рр.), у Таїланді (1982—1987 рр.), Малайзії (1985—1988 рр.), Індонезії (1983— 1988 рр.). Невеликі європейські країни зіткнулися з серйозними труднощами в проведенні жорсткої грошово-кредитної політики. Зокрема, лібералізація кредитних ринків у Швеції призвела до буму в 1880-х рр., коли спекулятивне кредитування спровокувало різке зростання цін на фінансових ринках та спричинило серйозну банківську кризу [28, с 59].

Аналітики МВФ порахували частоту виникнення банківських криз у світі в розрізі по місяцях року, проаналізувавши дані з 1970 р. Виявилось, що з великим відривом за частотою кризи траплялися в вересні, в цілому велика загроза криз – у другому півріччі [48].

Економічний оглядач журналу Economist пояснює популярність кризи

банківської системи у вересні спочатку позиками фермерів, які ті беруть для збору врожаю [48]. Проте ми не поділяємо цієї думки, оскільки така схема не могла зберігатися в постіндустріальну епоху.

За однією з версій у всьому винен кінець фінансового року, який для американських ППФів настає 30 жовтня; керівники намагаються уникнути втрат або утримати доходи за рік і більше схильні до стадного інстинкту в міру наближення дати [48]. Але ця версія також не пояснює чому виникають банківські кризи в інших країнах світу.

Економічний оглядач журналу Economist, припускає, що політики і банкіри можуть відкладати рішення проблем до повернення з відпустки [48].

Незалежно від пояснень цей факт дає більше підстав турбуватися. Для нагнітання тривожних настроїв можна згадати календар економіста Кеннета Рогоффа, який вказав на тенденцію криз в рік, коли в провідних державах відбуваються вибори. Інтуїція за цим та, що кризи є результатом дисбалансів, які накопичуються протягом тривалого часу.

Політики мають сильну схильність відкладати рішення проблем до проведення виборів і часто, як у випадку Греції, приховувати інформацію від виборців, до того як вони проголосують. Це означає, що дисбаланси часто досягають своєї критичної точки в період до і після виборів. 2012 багатий на вибори, які вже пройшли в Росії, Франції і двічі в Греції. Очікуються вибори в Мексиці, які пройдуть через кілька тижнів, і США, які відбудуться в листопаді. Приблизно в той же час в Китаї пройде їх модифікована версія виборів, тобто зміна лідера Комуністичної партії [48].

На початку 1980-х рр. банківські кризи у багатьох країнах, що розвиваються, були викликані падінням цін на нафту й інші основні експортні товари. Істотну роль зіграло подорожчання обслуговування зовнішнього боргу в результаті різкого підвищення відсоткових ставок у західних країнах в умовах жорсткої антиінфляційної політики адміністрації Р. Рейгана [28, с 59].

Перед появою цих криз спостерігався стрімкий ріст зовнішнього боргу, країн які розвиваються, завдяки збільшенню зовнішніх запозичень на міжнародних ринках

капіталів. Збільшення вартості зовнішніх запозичень а також девальвація національних грошових одиниць призвели до зменшення платоспроможності банків, що і було частиною кризи зовнішньої заборгованості.

Девальвація призводить до стрімкого зростання вартості зобов'язань банків, на противагу яким стоять внутрішні активи, що знецінилися під впливом інфляції, а це у свою чергу дестабілізує банківську систему і створює умови для розвитку банківських криз. За таким сценарієм розвивалися банківські кризи у Венесуелі в 1994 р., у Бразилії в 1995 р., в Угорщині в 1990—1993 рр. і Польщі в 1991—1992 рр.

Необхідно звернути увагу на те, що характер криз є циклічним, адже у 1990-х рр. спостерігався той факт, що банківські кризи повторилися практично в усіх тих країнах де вони виникали раніше, але масштаби цих криз суттєво відрізнялися, тобто вони були більшими ніж попередні, незважаючи на своєчасно прийняті заходи з посилення банківського нагляду та ефективну макроекономічну політику держав.

Усі ці заходи виконувалися з ініціативи та під контролем міжнародних фінансових організацій. Фінансово-валютні негаразди відбувалися у вигляді зростання відсоткових ставок та значної девальвації національних валют. Все це призупинили темпи швидкого економічного зростання, яке підтримувалося спекулятивним бумом на ринку нерухомості та на фондовому ринку, і викликало неплатоспроможність більшої кількості фінансово-кредитних установ. При цьому всьому важливу роль у появі та поширенні криз відіграла втрата довіри до економіки певних країн і регіонів з боку міжнародних інвесторів.

Окрім вище названих причин, в більшості країн, де спостерігалися банківські кризи, передувало погіршення зовнішньої торгівлі. Зниження цін на найважливіші статті експорту, після тривалого часу зростання, призвело до стрімкого погіршення фінансового стану експортерів та комерційних банків, які займалися їх обслуговуванням, а у свою чергу посприяло розвитку банківських криз, зокрема таке спостерігалось в Чилі, Малайзії, Норвегії.

Проведені дослідження показали, що у вибірці з 29 країн з системними кризами умови торгівлі мали тенденцію до погіршення за кілька років перед кризою. В

середньому передкризове падіння обсягів зовнішньої торгівлі в таких країнах досягло 17 %, у країнах з частковими кризами цей показник становив 4 %, тоді як у країнах, де не було банківських криз, умови торгівлі поліпшувалися [5].

Визначення причин появи, протікання та наслідків які виникають під час банківських криз дозволяє зробити їхню класифікацію та виділити три типи банківських криз [28, с. 65].

Перший тип відповідає кризі, що протікає на мікроекономічному рівні, незалежно від величини бюджетних витрат.

Гарним прикладом цього типу банківської кризи є криза в США (1984—1991 рр.), Фінляндії (1991—1994 рр.), Швеції (1990—1993 рр.), і Франції (1991—1998 рр.). В такому випадку банкрутство декількох банків не поширюється на усю фінансову систему держави і не призводить до макроекономічного спаду в країні.

Другий тип банківських криз пов'язаний з більш руйнівними наслідками, оскільки вони поширюються на макроекономічний рівень.

Прикладом протікання таких криз є приклад кризи в Чилі (1981—1984 рр.). Банківську кризу спричинив спад ВВП на 13 % у 1982—1983 рр. Більша частина банківської галузі була націоналізована, а державні витрати на її реструктуризацію до сьогоднішнього часу повністю не компенсувалися. У свою чергу витрати на реструктуризації фінансового сектору істотно відбивається на економічному процвітанні країни.

Кризи третього типу характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, яка призводить до високої інфляції, демонетизації економіки, стрімкого падіння фінансових індикаторів та поширенням на всю економічну систему. Реальним наслідком криз третього типу є дефолти держав.

Окрім основних типів банківських криз можна виокремити конкретні форми їх прояву[28, с. 66]:

- латентна
- відкрита
- системна

Латентна форма прояву банківської кризи — проявляється тоді коли певна

частина банків нездатна нормально функціонувати, але все ще продовжує свою діяльність.

Відкрита форма прояву банківських криз описується банкрутством банків за принципом доміно. Банкрутство одного банку супроводжується банкрутством іншого під впливом панічних настроїв суб'єктів економіки які виражаються у масовому вилученні коштів з банківської системи. Характерною ознакою настання відкритої банківської кризи є припинення банками видачі депозитів до запитання.

Системна форма прояву банківських криз супроводжується нездатністю банківських установ виконувати основні функції які перед ними покладені. Під невиконанням основних функцій мається на увазі нездатність банків виконувати умови контрактів укладених зі своїми клієнтами, або досить значне знецінення банківських активів. Масова затримка або й взагалі припинення платежів банків за своїми зобов'язаннями є яскравим проявом системної банківської кризи.

За повнотою охоплення банківські кризи можуть бути як локальними так і глобальними. Локальна криза, або її ще називають частковою, може охоплювати окремі регіони країни чи окремі сектори банківської системи. Глобальна криза банківської сфери означає охоплення всієї банківської системи як однієї країни так і декількох національних банківських систем разом взятих.

Отже з усього вище сказаного можна зробити наступні висновки щодо виникнення світових фінансово-банківських криз:

1. Світова фінансово-банківська криза – це глибокий розлад світової фінансової системи, який супроводжується відхиленням базових економічних показників від оптимальних значень, на фінансовому ринку однієї країни (чи групи країн), що передається іншим суб'єктам світового фінансового ринку, як «фінансова інфекція», підсилена наявними глобальними дисбалансами у світовій економіці.

2. В процесі дослідження ми зясували до банківські кризи за характером прояву можуть бути латентні, відкриті та системні. За повнотою охоплення – локальні і глобальні.

3. Системна характеристика виникнення світових фінансово-банківських криз характеризується наступними глибинними причинами: а) наявність глобальних диспропорцій в світовому товарно-грошовому обігу; в) порушення базисних відтворювальних пропорцій; г) загострення кризи світової заборгованості; д) наявність територіального дистанціювання центрів реального виробництва і споживання; е) неадекватна системи глобального регулювання економіки сучасному рівню економічних викликів.

1.3 Особливості прояву банківських криз в Україні

Світові глобалізаційні процеси, які спостерігаються останнім часом, охопили усі країни світу без винятку, а оскільки економіка України в певній мірі є відкритою для міжнародного економічного співробітництва, то і вона не стала винятком. Як свідчить реальність, українська банківська система однією із перших відчула на собі процес прискорення інтеграції у світові економічні зв'язки через збільшення розмірів присутності іноземного капіталу у ній .

А оскільки Україна приймає участь у процесах світової глобалізації, то її не можуть обійти стороною всі економічні події, як позитивні так і негативні, що відбуваються у світовому масштабі.

Слід відмітити що вітчизняна банківська система за час свого існування зазнала декількох економічних потрясінь.

Перша банківська криза припадає на 1994-1995 роки, коли спостерігалася галопуюча інфляція, а відсотки за кредитами банків сягали 500-600%. В цей час спекулянти розробляли схеми за допомогою яких виводили значну суму банківських кредитів в офшорні зони, в результаті чого втратили платоспроможність понад 30 банків, а громадяни вперше відчули на собі силу втрати власних заощаджень [7, с 16].

В 1997-1998 рр. валютна криза в Україні. Перші прояви валютної кризи відбулися в Україні восени 1997 р. — спостерігався масовий вихід нерезидентів з ринку ОВДП та й взагалі з усього українського фінансового ринку, це було

зумовлено стурбованістю інвесторів нестійкістю нових фінансових ринків трансформаційних країн, і країн що розвиваються.

Слід нагадати, що тоді в Україні був оголошений валютний коридор (до кінця року) для курсу гривні відносно долара з максимальною позначкою 1,9 (грн./дол.). Незважаючи на те, що коридор для гривні було оголошено з травня (1997 р.), він практично не застосовувався, а проводилася політика фіксованого валютного курсу із значенням, що наближалось до зазначеної верхньої межі.

Такий характер політики ЦБ призвів до значних валютних інтервенцій на підтримку національної валюти, Ці інтервенції НБУ міг собі дозволити оскільки за попередні періоди він мав значні припливи іноземного капіталу.

В лютому 1998 р. (як тільки закінчився термін дії валютного коридору) НБУ був змушений переглянути встановлений раніше коридор у напрямі його підвищення, що зменшило спекулятивну прибутковість валютного ринку України та підштовхнуло до виведення коштів з країни.

Тому для підтримки валютного курсу НБУ повинен був із самого початку 1998 р. проводити широкі інтервенції на міжбанківській валютній біржі, а надалі (в 1999-2000 рр.) періодично сприяти девальвації в періоди постійного і значного попиту на іноземну валюту.

Зазначимо, вплив іноземної валюти з України (починаючи з вересня 1997 р.), що був викликаний розчаруванням міжнародних інвесторів в українському ринку державних облігацій (ОВДП), за відсутності альтернативних фінансових ринків спровокував необхідність продажу ресурсів з резервів НБУ, що не могло не призвести до посилення девальваційного тиску на гривню. Однак фінансове керівництво країни не змогло зробити рішучий крок до зменшення адміністрування на валютних ринках і вимушено утримувало валютний курс у переоціненому коридорі, як 1997, так і 1998 рр. [49].

У 1998 - 1999 рр. країна відчула на собі наслідки фінансової кризи. Після її завершення розпочалась фаза підйому. З 2000 р. фіксується зростання обсягів виробництва, ВВП, зменшення кількості безробіття. Інфляція, яка була високою в попередній період, падає до незначних цифр. Поступово починають зростати

реальні зарплати, ринок праці поповнюється новими пропозиціями. Активно починають діяти фінансові установи та банки, акумулюючи кошти та вливаючи їх в сферу економічного кровообігу [41].

Іншою, вже більш масштабнішою і руйнівною, була глобальна криза 2008 року, яка розпочалася в Україні наприкінці року. Її витoki беруть початок з іпотечної кризи США. Ця криза вже восьма за останнє століття, але на думку деяких економістів, вона є першою масштабною економічною кризою в умовах глобалізації, тобто першою кризою світового характеру, яку досі переживає весь світ. Криза на світовому фінансовому ринку викликала, у свою чергу, масштабний обвал українського фінансового ринку.

Існує безліч версій щодо причин появи фінансово-банківської кризи в Україні. Серед основних з них можна вважати такі процеси, що відбувалися у 2008 році, як значне зростання валового внутрішнього і зовнішнього боргу, неочікувана ситуація що склалася на міжбанківському ринку а також масове кредитування банками в іноземній валюті як юридичних, так і фізичних осіб без огляду на можливість отримання позичальниками доходів у валюті [53].

Також однією із причин що дала поштовх розвитку кризи банківської системи України був підрив до неї довіри з боку населення, на фоні розгортання негативних подій навколо Промінвестбанку (ПІБ).

Основною новиною кінця вересня 2008 року стала так звана «рейдерська атака» на один із найбільших українських банків Промінвестбанк (ПІБ), що у рейтингу по величині загальних активів (дані НБУ) на 01.07.08 займав 6 місце в списку 178 банків України. Одночасно у трьох газетах вийшли статті про проблеми Промінвестбанку, що спровокувало масовий відтік коштів і повинно було призвести до банкрутства банку і негайного продажу його «за безцінь». За даними банку, підприємства та вкладники вилучили зі своїх рахунків понад 3 млрд. грн. Для стабілізації ситуації Національний Банк України прийняв рішення підтримати ПІБ, виділивши йому 5 млрд. дол. для рефінансування ліквідності банку [49].

Однією з не менш важливих суб'єктивних причин банківської кризи в Україні була помилкова економічна політика уряду, яка стимулювала споживання населенням імпортованих товарів. Досить точно стверджує О.Савченко, “збільшення доходу бюджету України за рахунок надходжень від митних зборів, що спрямовувалися на соціальні витрати без зростання продуктивності праці стало системою, яка без адекватного нарощування експорту, мала себе знищити. Події у світовій економіці 2007-2008 років виявили всю хибність цієї системи проїдання національного багатства України” [53].

Ще однією з можливих причин погіршення обслуговування кредитів є падіння світового попиту на товари, що вироблялися в Україні – чорні метали, хімія, сільськогосподарські товари, машинобудування. Результатом цього стало падіння експортних доходів вітчизняних виробників а це у свою чергу призвело до зменшення можливостей повернення банкам валютних кредитів експортерами.

Негативний вплив ситуації яка склалася на міжбанківському ринку полягає в наступному. З приходом іноземного капіталу обсяги міжбанківського ринку значно зросли, адже іноземні банки мають можливості залучати дешеві ресурси у своїх країнах та розміщувати їх під значно вищі процентні ставки на українському ринку. Так, якщо протягом 2001-2007 рр. частка міжбанківських кредитів у ресурсній базі наших банків була стабільною і становила близько 14%, то на початок 2008 року цей показник збільшився удвічі - до 28% [49].

Тут цілком зрозуміло що головною причиною, яка призвела до банківської кризи в Україні, було залучення банками зовнішніх запозичень з метою кредитування населення.

Важливим є той факт, що кредитування здійснювалося переважно на споживчі потреби (на споживання побутової техніки, автомобілів і квартир) а не на розвиток реального сектора, тобто виробництва.

За оцінкою С. Єременка, у середині 2008р. “кредити, видані населенню, стали співставними з рівнем зарплати... Населення отримувало ще одну зарплату у вигляді кредитів за рахунок зовнішніх джерел” [42].

Основною проблемою було те, що кредити видавалися клієнтам на тривалий термін – від 5 до 7 років для придбання автомобілів, і від 20 до 30 років для купівлі нерухомості, а закордонні кредити (як іноземні банки на території України так і національні) залучали на короткий термін – від 3 до 5 років. При цьому вітчизняні банки розраховували на наступне фінансування з закордону на таких самих вигідних умовах і в подальшому.

Водночас за цей період курс гривни до валют провідних країн світу поступово зміцнювався через надходження короткострокових валютних кредитів і прямих іноземних інвестицій для фінансування цього імпорту. Все це формувало переконання про безпечність надання валютних кредитів.

Але у зв'язку з світовою фінансовою кризою іноземні банки були змушені зробити жорсткішими умови надання кредитів українським банкам, а згодом і взагалі перестали надавати кредити. Згодом це спричинило девальвацію української гривні, і в результаті цієї девальвації позичальники українських банків, які не мали доходів в іноземній валюті, припинили погашати, у встановлені строки валютні кредити. Це й призвело до неплатоспроможності банків і неможливості повернення грошей вкладникам та іноземним кредиторам.

Можна виділити шість основних аспектів, в яких проявилися наслідки світової фінансової кризи для української банківської системи [16, с. 8]:

1. Зниження довіри населення до банків. Поширилися панічні настрої серед вкладників комерційних банків, викликані ситуацією навколо Промінвестбанку, а також частково спровоковані запровадженою в жовтні 2008 року Національним банком заборонаю на дострокове вилучення депозитів.

2. Серйозні труднощі українських банків пов'язані з поверненням до кінця 2008 року значних зовнішніх запозичень, які активно залучалися у попередні роки. А також складнощі із залученням нових інвестицій, зумовлені кризовими явищами на європейських фінансових ринках та зниженням кредитних рейтингів значної частини українських банків.

3. Передумовою фінансової кризи стала нестабільність на валютному ринку. Хоча вона має внутрішній характер, проте призводить до нестабільності

міжбанківського валютного ринку, зменшення резервів НБУ, який змушений продавати валюту для задоволення ажіотажного попиту.

4. Криза істотно вплинула і на підвищення процентних ставок за кредитами.

5. Наслідком кризи є той факт, що в усьому світі порятунок фінансових установ став завданням держави – вона вливала бюджетні кошти, а також брала комерційні банки під свій контроль.

6. Криза може призвести до укрупнення банків в Україні, оскільки дрібні банки просто не впораються з проблемами. Цей процес може проходити шляхом злиття і поглинання більшими фінансовими установами менших.

Ще однією особливістю прояву банківських криз в Україні є те, що негаразди в вітчизняній банківській системі можуть бути спровоковані негараздами про які, останнім часом говорить уваєсь світ. А саме про боргові проблеми в євросоні, зокрема наприкінці 2012 року в таких країнах як Португалія, Італія, Іспанія і Греція. Державний борг 17 країн євросоні в 2011 році становив 87,3% ВВП порівняно з 85,4% у 2010 році і 80% в 2009 році. Держборг всіх 27 держав ЄС зріс в минулому році до 82,5% ВВП з 80% ВВП в 2010 році, а дефіцит бюджету скоротився з 6,5% ВВП до до 4,4% ВВП. Цих два показники набагато вищі від загальноприйнятих європейським законодавством. Відповідно до якого держборг не має перевищувати 60% ВВП, а дефіцит бюджету - 3% ВВП

Для ефективної боротьби з борговою кризою євросоні потрібно буде ухвалювати жорсткі рішення які будуть стосуватися і скорочення витрат на імпорт товарів і послуг. А це може призвести до скорочення доходів українських експортретів ів свою чергу до зменшення припливу валюти в країну і погіршення обслуговування позик які були взяті українськими експортерами. Адже на країни європейського союзу припадає близько 30% усього українського експорту. Тому скорочення експорту може істотно позначитися як на валютному ринку України так і спричинити певні негаразди в банківській сфері.

Ще однією загрозою як для банківського сектору так і для усієї країни загалом є боргова криза Купру, маленької острівної держави Європи. Обговорення боргових проблем цієї країни активно розпочалося в березні 2013

року. В результаті втрати Кіпром статусу офшорної зони капітал почав активно з відти тікати, що і спричинило загрозу дефолту держави від недостачі надходжень валюти у країну. Для подолання боргової загрози країні доведеться запозичити 15 млрд. євро. Тоді як ВВП острова складає 18 млрд. євро. Для подолання банківської кризи уряд Кіпру має залучити 5,8 млрд. євро.

На початку квітня 2013 року, з метою подолання банківської кризи, керівництво острівної держави прийняло рішення про реструктуризацію банку «Laiki» – другого по величині банку Кіпру після найбільшого банку на Кіпрі «Bank of Cyprus» в рамках цієї реструктуризації передбачається ліквідація даного банку і передача надійних активів банку «Bank of Cyprus». А також передбачається податок в розмірі близько 40% з тих вкладників обсяг депозитів яких перевищує 100 тис. євро, обмеження на виведення капіталу з країни.

Висновки до розділу 1

Однією із основних рис розвитку сучасного світового господарства є посилення глобалізаційних процесів в економіці.

Це пояснюється тим що у сучасному середовищі, ефективний розвиток будь-якої держави значною мірою залежить від її участі у міжнародному співробітництві. Адже, як свідчить світова практика, економіка жодної країни не здатна повноцінно функціонувати самостійно, ізолювавши себе світового співтовариства. Лише взаємна співпраця окремих національних економік через механізми іноземних інвестицій, створення спільних підприємств або транснаціональних корпорацій дозволяють стати учасником глобалізації світової економіки.

У загальному вигляді під глобалізацією слід розуміти процес інтеграції національних економік країн світу через торгівлю, фінансові потоки, передачу технологічних досягнень, через інформаційні мережі і культурні процеси, вихід бізнесу за національні кордони через формування ТНК і інших видів міжнародного підприємництва, під час якої ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними між собою і цим самим перетворюються в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно переміщуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням законодавчої бази яка б відповідала міжнародним стандартам зовнішньоекономічного підприємництва.

Глобалізація як і будь-які процеси в економіці має свої переваги та недоліки. З однієї сторони вона дає можливість міжнародним фінансовим компаніям диверсифікувати усі види ризиків та захистити себе від валютних та процентних ризиків шляхом використання інноваційних фінансових інструментів, розширити ринки збуту, а з іншого — породжує міжнародну фінансову нестабільність, загрожує підривом суверенітету країн з низьким рівнем розвитку в контексті фінансової залежності, і міжнародні фінансові та банківські кризи.

Вплив глобалізації на національну банківську систему може проявлятися на

двох рівнях. Це як на макро так і на мікро рівнях.

Під глобалізації банки змушені конкурувати одночасно в різних сегментах фінансового ринку, причому вже не тільки один з одним, а і з іншими фінансовими компаніями, такими як страхові фірми, інвестиційні фонди та кредитні спілки. А в умовах глобалізації в цей список конкурентів, окрім резидентів, ще додаються і не резиденти. Що серйозно ускладнює функціонування національних банківських установ.

Одним із найбільших недоліків процесу глобалізації є виникнення світових економічних і фінансово-банківських криз.

Для ефективного вивчення фінансово-банківських криз ми беремо за основу таке визначення терміну "банківська криза".

Банківська криза – це такий стан банківської системи, при якому банківська система характеризується зниженням усіх її показників діяльності (зниження вартості активів, зростання проблемної заборгованості), необхідністю в ухваленні кардинально нових рішень щоб досягти певних змін в банківській діяльності в мінімально короткі терміни, розробкою та впровадженням ефективних інструментів подолання цього стану.

Світовий досвід виникнення та боротьби з фінансово-банківськими кризами показав, що ситуацію ускладнюють небезпеки подальшого порушення макроекономічного балансу, які висувають інші принципово нові питання: що з негативних факторів є первісним. Або це — критично-небезпечні зовнішні боргові нагромадження, або навпаки, скоріше — це порушення балансу на валютних біржах, які можуть призвести до погіршення стану на фондових біржах, унеможливаючи таким чином своєчасне повернення боргів закордонним кредиторам та підриваючи довіру потенційних інвесторів до країни.

На думку деяких експертів, в умовах глобалізації світового господарства, криза 2008 року є першою глобальною фінансово-економічною кризою, яку досі переживає весь світ. Це підтверджується наступними фактам: висока швидкість поширення— протягом досить короткого часу (1—2 місяці) криза охопила більшу частину Земної кулі; географічні межі — кризові явища проявилися практично в

усіх країнах світу незалежно від ступеня розвитку економіки (розвинені країни, країни, що розвиваються, слаборозвинені країни); глибина — за короткий час перестали існувати такі банківські гіганти, як Fanny May, Freddie Mac, Salomon Brothers; прояв кризи навіть у тих країнах, які не переживали банківських криз в останній третині сторіччя (Німеччина, Великобританія, Голландія)

Історія появи та протікання як економічних так і фінансово-банківських криз є досить цікавою і різноманітною.

Проаналізувавши історію світових криз, можливо стверджувати, що світові фінансово-банківські кризи постійно виникають у системі світогосподарських відносин і мають, відносно чітку періодичність, обумовлену циклічністю економічних процесів. Враховуючи це, можливо стверджувати, що виникнення світових фінансово-банківських криз мають під собою певну систему причин.

Основною причиною виникнення банківських криз у світі було обмеження державного втручання в функціонування економіки, значна фінансова лібералізація на світових ринках, а також бурхливий розвиток нових інформаційних технологій. Усе це і призвело до значні інтеграції національних економічних систем. Наслідком таких змін був значний ріст обсягів операцій, що здійснювалися без будь-яких часових та просторових обмежень, в результаті стрімкої активізації торгівлі деривативами появився фіктивний капітал, спостерігалася надмірна глобальна інтеграція грошових потоків різних країн світу. І у всіх цих процесах брали активну участь банківські структури як через обслуговування зовнішньоторговельних операцій своїх клієнтів, так і зі сторони самостійних учасників фінансового ринку.

Окрім переліченого вище, на глибинність банківських криз впливає і якісний стан самої банківської сфери до початку кризи. Тут мається на увазі насамперед ліквідність та платоспроможність банківської системи, рівень забезпеченості зобов'язань банку власним капіталом, збалансованість структури активів і пасивів банківської системи в розрізі за строками погашення.

Вивчення набутого у світі досвіду показує, що кризи мали значну глибину і тривалість тоді, коли урядами країн проводилась проінфляційна грошово-кредитна і фіскальна політика та діяла неадекватна система банківського нагляду.

Ми зясували, що є три основних способи прояву банківських криз.

Перший тип відповідає кризі, що протікає на мікроекономічному рівні, незалежно від величини бюджетних витрат. Другий тип банківських криз пов'язаний з більш руйнівними наслідками, оскільки вони поширюються на макроекономічний рівень. Кризи третього типу характеризуються повномасштабною бюджетно-фінансовою дестабілізацією, яка призводить до високої інфляції, демонетизації економіки, стрімкого падіння фінансових Індикаторів та поширенням на всю економічну систему.

Також є три форми прояву банківських криз таких як латентна, відкрита, системна. За повнотою охоплення виділяють локальну та глобальну.

Вітчизняна банківська система за час свого існування зазнала декількох економічних потрясінь. Перша банківська криза припадає на 1994-1995 роки, 1997-1998 рр. валютна криза в Україні, і най важчою для України була світова фінансово-банківська криза 2008 року.

Банківські кризи в Україні мають свої особливості прояву. Першопричиною банківської кризи 1994-95рр. була галопуюча інфляція, значна сума банківських кредитів була виведена в офшорні зони, в результаті чого втратили платоспроможність понад 30 банків. Серед основних причин появи банківських криз можна вважати значне зростання валового внутрішнього боргу, зменшення світового попиту на товари які виробляються в Україні та експортуються закордон, процеси на міжбанківському валютному ринку а також масове кредитування банками в іноземній валюті, підрип довіри населення до банківської системи.

РОЗДІЛ 2

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФІНАНСОВО-БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ 2008 р. У РОЗВИНУТИХ КРАЇН СВІТУ ТА В УКРАЇНІ

2.1 Аналіз світової фінансово-банківської кризи у економічно розвинених країнах світу

Глобальна фінансово-банківська криза 2007 - 2008рр, витоки якої знаходяться у економічних процесах 2006 року в кредитно-банківській системі США, показала свій руйнівний ефект по усьому світі тільки в середині 2007 року (це була перша «хвиля» глобальної фінансово-банківської кризи) і негативно вплинула на розвиток міжнародної фінансової системи в період глобалізації. Саме дана криза здобула статус глобальної, оскільки свій початок вона взяла в одній країні і поступово поширювалася на інші регіони, країни світу, континенти та на увесь світ загалом.

Надмірна взаємопов'язаність та взаємозалежність різних економік світу призвела до того, що негативні тенденції в економіці США, які відбулися у 2006 році, потягнули за собою і розбалансування фінансової системи інших країн. Тобто криза економіки Сполучених Штатів Америки поширювалася в глобальному масштабі.

В період стрімкого росту ринку високоризикованих позик, банки, які до цього працювали лише з надійними позичальникам, почали вкладати свої активи у компанії, які працювали на ринку іпотечних кредитів. А це переважна більшість найбільших американських та світових банків (Merrill Lynch, Citigroup, Bank of America, UBS, Barclays, HSBC, Northern Rock, BNP Paribas, Deutsche Bank, JP Morgan) тривалий період часу кредитували та мали у власності акції компаній, що працювали на ринку високо-ризикованих кредитів. Відповідно, банкрутство цих компаній призвело до того, що банки були змушені списувати заборгованості. Справді, протягом 2007 року на американському ринку нерухомості збанкрутувала ціла низка потужних іпотечних компаній, серед яких - Америкен Хоум Мортгейч (Amerikan Home Mortgage), Кантрівайд Файненшл (Countrywide

Financial), Нью Сенчюрі Файненшл (New Centuru Financial) та багато інших. На межі банкрутства опинився також потужний світовий страхувальник - компанія Американ Інтернешенал Груп (American International Group (AIG)).

Так, наприклад, банк Merrill Lynch заявив про списання 15 млрд. дол. заборгованості, Citygroup – 18 млрд. дол., а швейцарський банк UBS – про рекордну суму в 37 млрд. дол. заборгованості (18,4 млрд. у 2007 році та 19 млрд. у 2008) [29, с.26].

Грошово-кредитна криза у США розпочалася з іпотечної кризи у 2006 році. Основною причиною цієї кризи було зростання неповернення житлових кредитів які були видані ненадійним позичальникам. Криза почала набирати обертів в міжнародному масштабі навесні 2007 року, коли найбільша іпотечна компанія США (New Century Financial Corporation), покинула Нью-Йоркську фондову біржу в результаті накладеної заборони на торгівлю її акціями. Компанія припинила видачу кредитів, а окрім того, ще і була неспроможною погашати заборгованість своїм кредиторам. Незважаючи на те, що частка кредитів, які були видані ненадійним позичальникам, була не суттєвою у загальній кількості іпотечних кредитів, це все рівно спричинило паніку на ринку житла. Банкрутство іпотечних кредиторів дісталася і до фінансово-надійних компаній. На фоні цих банкрутств і інші фінансово-кредитні установи перестали видавати іпотечні кредити навіть позичальникам із добрим кредитним рейтингом, позичальникам без підтверженого офіційного доходу, або початкового внеску.

Протягом наступних кількох місяців зазнали збитків та збанкрутували десятки компаній [24, с.75].

Що до головних причин виникнення іпотечної кризи у США, то потрібно виділити наступні:

По-перше, це обвал на ринку житла. В 2001 – 2005 р. у багатьох частинах США спостерігалася швидке зростання цін на нерухомість, викликане низькими процентними ставками по кредитах, «м'яким» підходом кредиторів до оцінки платоспроможності позичальників і високою схильністю домогосподарств до придбання житла у власність. У цей період в 2 рази зросли обсяги будівництва

будинків (у порівнянні з 1990 – 1995 р.), під заставу наявного житла американці взяли кредитів на 750 млрд. дол. (в 2005 р.), витративши з них 2/3 на особисте споживання, ремонт і виплату боргів по кредитних картах. У другій половині 2005 р. на ринку почалося падіння цін на житло й збільшення термінів експозиції об'єктів. Для позичальників, що отримали кредити нещодавно й практично на всю вартість житла (тобто при LTV – співвідношенні розміру кредиту й вартості закладеного житла – близькому до 100%), падіння вартості нерухомості – істотний стимул для відмови платити по кредитах, особливо, з огляду на той факт, що нестандартні кредити видавалися позичальникам, що мали проблеми із платоспроможністю в минулому. Збільшення пропозиції житла на ринку й жорсткості умов видачі нових кредитів поряд із зростанням процентних ставок спричинило подальше падіння цін на житло [24, с.76].

По-друге, зниження прибутковості іпотечного бізнесу й підвищення ризиків іпотечних операцій. Наприкінці 2005 р. відбулася несподівана й ледь помітна зміна в стратегіях кредиторів: від конкуренції за ціною (зниження процентної ставки) кредитори перейшли до конкуренції за умовами кредитування (спрощення стандартів кредитування). Протягом 2005 р. кредитори, що працюють на ринку нестандартних кредитів, конкурували між собою шляхом зниження процентних ставок. Ця війна призвела до збільшення якості їхніх кредитних портфелів, тому що низькі ставки по кредитах залучали людей з гарною кредитною історією, які могли б отримати й стандартні кредити. Проблема, однак, полягала в тому, що такі кредити не приносили достатньо прибутку (до кінця 2005 р. різниця між процентною ставкою по кредитах і вартістю залучених коштів знизилася до 3 процентних пунктів у порівнянні з 6 процентними пунктами в 2003 р.) [14, с.6].

В умовах конкуренції на ринку нестандартних кредитів, ряд «молодих» кредиторів, що не мають достатнього досвіду оцінки кредитних ризиків нестандартних позичальників, вивели на ринок нові продукти, які дозволяли отримати кредит позичальникові, що не має документації на житло, початкового внеску, з низьким кредитним рейтингом, непідтвердженим доходом. [16, с.7].

Третьою причиною іпотечної кризи у США була недостатність власних

коштів у кредиторів для покриття збитків. У фінансово-кредитних установ які працюють на ринку нестандартних кредитів, на відмінно від звичайних банків, немає можливості використовувати кошти які знаходяться на депозитних рахунках для видачі кредитів. Тому кредитори користувалися банківською кредитною лінією. Також, свої кредити кредитор продає клієнту-інвестору, який може повернути його початковому кредитору у разі прострочення платежів за даним кредитом. Зворотний викуп кредитів які були прострочені здійснюється з коштів кредитної лінії. А весь час коли прострочений кредит перебуває на балансі кредитора, останній сплачує відсотки за користування кредитною лінією, тому кредитор були змушений фіксувати свої збитки, отримавши назад прострочений кредит, не чекаючи закінчення процедури звертання стягнення на закладене майно.

В умовах зростаючого ринку привабливість ринку нестандартних кредитів для інвесторів забезпечувалася за рахунок більш високих процентних ставок по кредитах і більш низьким у порівнянні з очікуваним рівнем дефолтів. Як наслідок, кредитори могли порівняно легко отримати банківську кредитну лінію для фінансування своєї діяльності. В умовах стагнуючого ринку привабливість даного сегмента кредитування зникла, відповідно в кредиторів виникли проблеми з одержанням кредитних ліній, а поточний прибуток від операцій виявився недостатнім для покриття збитків від збільшеного рівня дефолтів і прострочень платежів [16, с.7].

Четвертою причиною є загострення проблеми кредитоспроможності домогосподарств. В 2007 р., за оцінками деяких експертів, у США відбулося вповільнення росту споживчих витрат населення. До 2006 р. ріст споживчого попиту підтримувався за рахунок дешевих і все більш доступних споживчих кредитів і постійного зростання цін на всі активи, у тому числі й на житло.

Тільки за 2005 р. ринкова вартість активів населення виросла на 3,2 трлн. доларів [16, с.6].

Починаючи з 2006 р. обидва позитивні для споживача фактори практично зникли: вартість грошей піднялася, а ціни на житло стали знижуватися, тоді як

борги та фінансові зобов'язання нікуди не ділися. Рівень прямих видатків на обслуговування іпотечних і споживчих кредитів у використуваному доході родин піднявся до історичного максимуму – 14,5%, а з урахуванням зобов'язань по оплаті оренди, страхування й оподатковування житла й оренди автомобілів ці виплати наблизилися до 20%. По оцінках американського Центру житлової політики частка домогосподарств, що витрачають на оплату житла більше половини своїх доходів, виросла в США з 1997 по 2005 р. на 88% (з 2,4 млн. до 4,5 млн.). [16, с.6].

Іпотечна криза в США спровокувала іпотечні кризи в Європі та країнах Азії, де мали місце схожі схеми кредитування. При чому, кризи зачепили як високорозвинені країни, на зразок Великобританії, Іспанії, Японії, так і країни що розвиваються, на зразок Казахстану. Відповідно, збитки почали зазнавати не лише банки світового масштабу, а й локальні банки. За оцінками експертів інвестиційного банку Goldman Sachs, фінансові установи всього світу зазнали за 2 роки кризи 1,2 трлн. дол. збитків, при цьому тільки американські установи зазнали збитків на суму 460 млрд. дол. [13,с. 116].

Такі значні збитки призвели до обвалу фондових ринків не тільки в США, а і всьому світі (ефект світової фінансової глобалізації).

Протягом 2008 року фондові ринки світу втратили приблизно 4 трлн. доларів США внаслідок відпливу інвестиційних ресурсів (рис. 2.1).

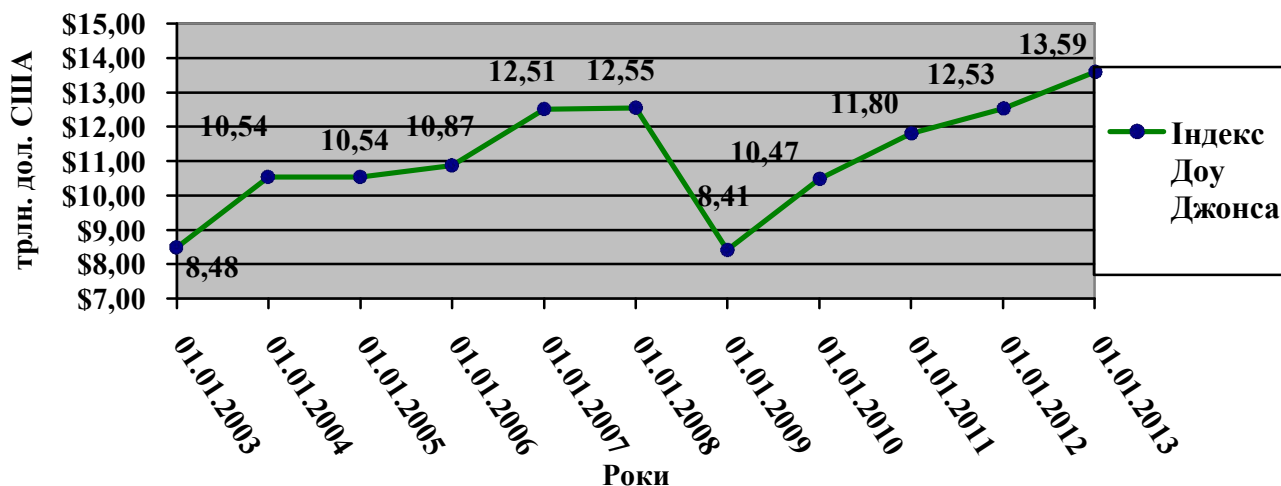

Рис. 2.1. Динаміка індексу Доу Джонса протягом 2003 – 2013рр. [32].

Глобальна фінансова криза 2007 – 2008 р. спричинила зміну співвідношення курсу валют основних країн світу:

- курс долар США в другому півріччі 2008 року стрімко падав відносно курсу євро, а вже починаючи з лютого і до листопада 2009 року – знов різко зріс (рис.2.2), а це свідчить про свідоме регулювання курсу долара з боку США, оскільки зміцнення обмінного курсу при негативній тенденції росту ВВП (рис. 2. 3) не має економічного пояснення. Аналогічна ситуація спостерігалася і з курсом фунт-стерлінгів Великобританії до долара США (рис. 2.4).

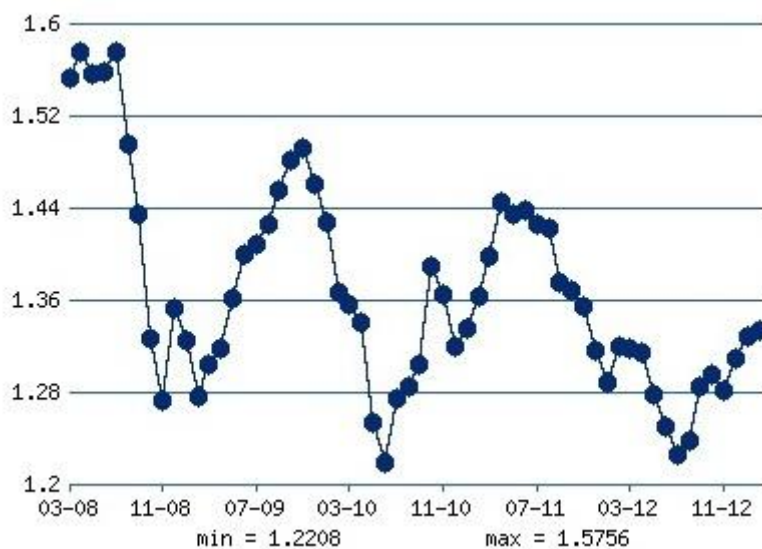

Рис.2.2. Динаміка курсу долар США/ 1 євро в 2008 - 2012 роках [32]

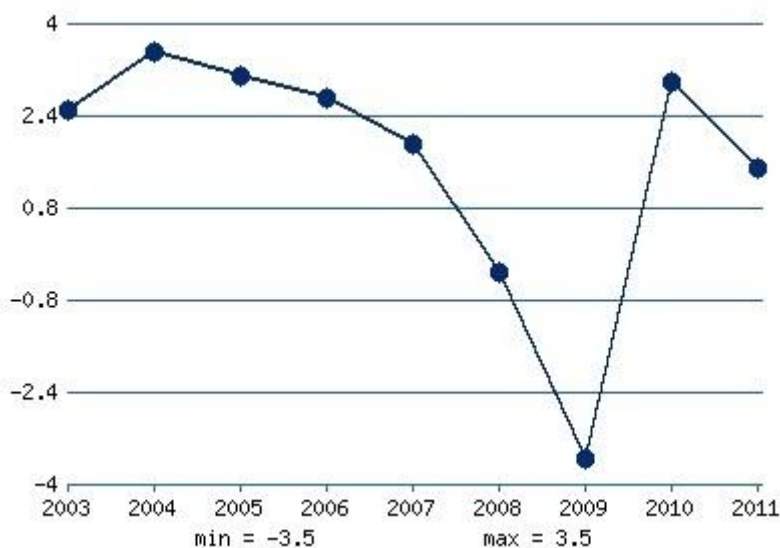

Рис. 2.3. Темп росту ВВП США протягом 2003 – 2011рр., % [32]

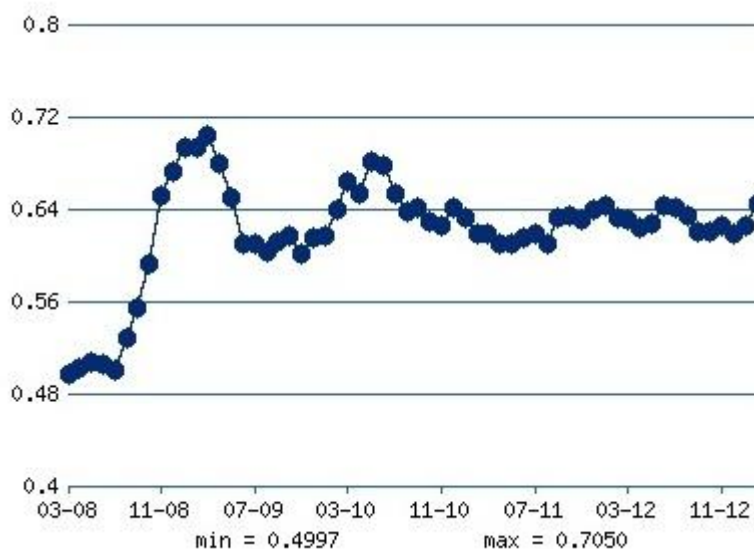

Рис.2.4. Динаміка курс-курсу фунт-стерлінгів Великобританії / 1долар США в 2008 - 2012 роках [32].

З метою подолання світової фінансово-економічної кризи Центральний банк Японії, Європейський центральний банк, Центральний банк Англії і центральні банки інших європейських країн, а також ФРС вживали заходи для збільшення ліквідності банків. У якості основних антикризових заходів використано скорочення процентних ставок та зниження податків, однак це не зупинило уповільнення розвитку світової економіки [32].

Для більш кращого уявлення про вплив глобальної фінансово-банківської кризи на економічно розвинені країни світу, проведемо аналіз основних макропоказників світової економіки у розрізі цих країн (табл. 2.1, 2.2, 2.3, 2.4.).

1) США.

Таблиця 2.1

Основні макропоказники Сполучених Штатів Америки за 2003-2011рр. [37].

Показники	Темп росту ВВП (%)	Темп росту пром. виробництва (%).	Рівень безробіття (%).	Обсяг експорту (млрд. дол. США)	Обсяг імпорту (млрд. дол. США)	Державний борг, у % до ВВП
Роки						

2003	2.5	0,3	6,0	687,0	1165,0	60,4
2004	3.5	4,4	5,5	714,5	1260,0	61,5
2005	3.1	3,2	5,1	795,0	1476,0	61,7
2006	2.7	4,2	4,6	927,5	1727,0	61,1
2007	1.9	-1,7	4,6	1024,0	1869,0	62,3
2008	-0.3	-2,0	5,8	1291,0	2112,0	71,6
2009	-3.5	-5,5	9,3	1069,0	1575,0	85,2
2010	3.0	3,3	9,6	1289,0	1935,0	94,4
2011	1.5	2,5	9,1	1511,0	2314,0	99,6

З даних в таблиці можна простежити що у період глобальної кризи, у США зменшувалися темпи росту ВВП, промислового виробництва, збільшувався рівень безробіття. До 2006 року темп росту ВВП збільшувався, а з початком іпотечної кризи в США (у 2006 році) почав зменшуватися аж до 2010 року. У 2006 році – на 0,4%, 2007 р. – на 0,8%, 2008 р. – на 2,2%, 2009 р. – на 3,2%. Темп росту промислового виробництва скоротився у 2007 р. році на 5,9%, 2008 р. – на 0,3%, 2009 р. – на 3,5%. Рівень безробіття почав зростати починаючи з 2008 року. В цьому році він зріс на 1,2%, у 2009 – на 3,5%, а у 2010 темпи зростання дещо уповільнилися (на 0,3%) і становили 9,6% у річному вимірі. Експорт та імпорт товарів зменшився тільки у 2009 році, а в подальшому відновив своє зростання. Відношення державного боргу до ВВП зростало протягом усього аналізованого періоду, що правда під час кризи це зростання було дещо більшим ніж за попередні роки. Але таку ситуацію спровокувало, в основному, прискорення темпів скорочення ВВП над темпами приросту державного боргу.

2) Японія

Таблиця 2.2

Основні макропоказники Японії за 2003-2011рр. [36].

Показники	Темп росту ВВП (%)	Темп росту пром. виробницт ва (%).	Рівень безробіття (%).	Обсяг експорту (млрд. дол. США)	Обсяг імпорту (млрд. дол. США)	Державни й борг, у % до ВВП
Роки						
2003	1,4	3,3	5,3	383,8	292,1	167,2
2004	2,7	6,6	4,7	447,1	346,6	178,1
2005	1,9	1,5	4,4	538,8	401,8	191,6

2006	2,0	3,3	4,1	550,5	451,1	191,3
2007	2,4	1,3	3,8	590,3	524,1	187,7
2008	-1,2	-2,0	4,0	746,5	708,3	195,0
2009	-6,3	-17,0	5,1	545,3	501,6	216,3
2010	4,0	15,5	5,0	730,1	639,1	199,7
2011	-0,5	-1,5	4,8	800,8	794,7	208,2

Як бачимо вище, глобальна фінансово-економічна криза дійшла до Японії у 2008 році. Починаючи з цього року темп приросту ВВП зменшився на 3,6%, у 2009 – на 5,1%, а вже у 2010 темпи росту ВВП відновився і на кінець року становив 4%. Щодо темпів росту промислового виробництва то вони почали зменшуватися ще з 2007р. Таким чином у цьому році темпи приросту промвиробництва скоротилися на 2%, у 2008 – на 3,3%, 2009 – на 15% і на кінець цього ж року становили -17%. Рівень безробіття протягом кризи суттєво не зріс (всього на 1%). Обсяг експорту та імпорту зменшився тільки у 2009 році в наслідок скорочення попиту на автомобілі, електроніку, побутову техніку, промислове устаткування.

Різде скорочення обсягів банківського кредитування спричинило банкрутство 12,6 тис. компаній [31].

3) Євросоюз

Таблиця 2.3

Основні макропоказники Євросоюзу за 2003-2011рр. [35].

Показники	Темп росту ВВП (%)	Темп росту пром. виробницт ва (%).	Рівень безробіття (%).	Обсяг експорту (млрд. дол. США)	Обсяг імпорту (млрд. дол. США)	Державни й борг, у % до ВВП
Роки						
2003	0,5	0,3	8,9	900,0	950,0	0,0
2004	2,4	2,4	9,5	1000,0	1050,0	0,0
2005	1,7	1,3	9,4	1109,0	1123,0	0,0

2006	3,1	3,2	8,5	1318,0	1402,0	0,0
2007	3,0	-0,3	7,5	1952,0	1690,0	0,0
2008	0,8	-10,8	7,4	1330,0	1466,0	0,0
2009	-4,1	-0,4	9,0	1530,0	1680,0	0,0
2010	1,9	4,1	9,5	1791,0	2000,0	0,0
2011	1,6	3,2	9,3	1884,1	2100,0	75,0

Дані свідчать про те що позитивний приріст ВВП країн ЄС спостерігався до 2008 року, тобто до того моменту поки глобальна фінансово-економічна криза не добралася і до блоку співдружності. Під впливом кризи темпи приросту ВВП союзу за 2008 рік, у порівнянні з 2007 роком, зменшилися на 2,2%, протягом 2009 – на 4,9% і становив -4,1%. Позитивний темп росту ВВП відновився вже після адекватного реагування керівництва ЄС на глобальну кризу, та запровадження заходів її подолання.

Темп росту промислового виробництва уповільнився починаючи з 2007 року, в якому становив -0,3%, і негативна тенденція росту спостерігалася протягом 3-х років. Рівень безробіття в ЄС практично не змінився, коливання були в межах 1%. Зменшення обсягів експорту та імпорту Європейського союзу мало місце у 2008 році.

4) Російська Федерація

2008 рік безперечно увійде в історію економіки Росії завдяки глобальній фінансово-економічній кризі а також інших негативних процесів які відбувалися у державі у цьому році.

Серйозного удару по економіці Росії у 2008 році нанесла неможливість в подальшому залучати дешеві кредити на міжбанківському ринку, зниження обсягів експорту продукції, а також падіння цін на нафту з 150 до 40 дол. США за один барель. Енергоносії мають дуже важливе значення для економіки цієї держави, тому зниження ціни призвело до зменшення доходів від експорту цієї сировини.

Попри зовнішні фактори які сприяли розвитку фінансово-банківській кризі були також і внутрішні причини.

На початку травня 2008 року, зростання біржових індексів РТС і ММВБ не тільки зупинилося, але й почали знижуватися. В цілому індекси впали на 70%. Свою ложку дьогтю в серпні 2008 року вніс і грузино-осетинський конфлікт, що породив протистояння Росії та країн Заходу і спричинила за собою відтік іноземного капіталу з країни. Але багато західні економісти схильні бачити причину цього не стільки у військових діях, скільки у виниклих трохи раніше скандалах навколо енергетичних компаній ТНК-ВР і Мечел, коли західні та російські менеджери також розійшлися в поглядах на управління [54].

Таблиця 2.4

Основні макропоказники Росії за 2003-2011рр. [33].

Показники	Темп росту ВВП (%)	Темп росту пром. виробницт ва (%).	Рівень безробіття (%).	Обсяг експорту (млрд. дол. США)	Обсяг імпорту (млрд. дол. США)	Державни й борг, у % до ВВП
Роки						
2003	7,3	7,0	8,6	134,4	74,8	30,4
2004	7,2	6,4	8,2	162,5	92,9	22,3
2005	6,4	4,0	7,6	245,0	125,0	14,2
2006	8,2	4,8	7,2	317,6	171,5	9,0
2007	8,5	7,4	6,1	355,5	223,4	8,5
2008	5,2	3,5	6,4	471,6	302,0	7,9
2009	-7,8	-13,1	8,4	303,4	191,8	11,0
2010	4,0	8,3	7,5	400,4	248,7	7,9
2011	4,3	5,0	6,8	498,6	310,1	8,7

Такі економічні показники як темпи приросту ВВП, промислового виробництва мали тенденцію до зниження, а безробіття зростало. Зокрема, протягом 2008 – 2009 рр. Темпи зростання ВВП зменшилися на 11,1%, і на кінець 2009 року були на позначці -7,8%. Уповільнилися темпи зростання промислового виробництва за цих 2 роки на 17% до -13,1%,

Щодо банківської системи Росії, то тут слід відзначити посилення вимог з боку банків до потенційних позичальників, це виражається у формі підвищення ставок по видаваних кредитах, замороження та згортання багатьох іпотечних і споживчих програм таких як без заставних кредитів. Попри усі сили Росії щодо

підтримки вітчизняної банківської сфери, деяким дрібним регіональним банкам все ж таки не вдасться уникнути краху.

5) Китай

Таблиця 2.5

Основні макропоказники Росії за 2003-2011рр. [34].

Показники	Темп росту ВВП (%)	Темп росту пром. виробницт ва (%).	Рівень безробіття (%).	Обсяг експорту (млрд. дол. США)	Обсяг імпорту (млрд. дол. США)	Державни й борг, у % до ВВП
Роки						
2003	10,0	30,4	4,3	325,6	295,3	19,2
2004	10,1	17,1	4,2	436,1	397,4	18,5
2005	11,3	29,5	4,2	583,1	552,4	17,6
2006	12,7	22,9	4,1	752,2	631,8	16,2
2007	14,2	13,4	4,0	974,0	777,9	19,6
2008	9,6	9,3	4,2	1435,0	1074,0	17,0
2009	9,2	9,9	4,3	1204,0	954,3	17,7
2010	10,3	11,0	4,1	1578,0	1327,0	43,5
2011	9,5	13,0	6,5	1897,0	1664,0	43,5

Завдяки міцності економіки Китаю та своєчасності вжитих відповідних економічних заходів державою, економіка КНР не зазнала серйозних втрат але все ж таки глобальна фінансово-економічна криза зачепила і цю країну.

У 2008 році темп росту ВВП знизився на 4,6% і під кінець року становив 9,6%. Протягом наступного року темп приросту ВВП все ще знижувався але вже не так стрімко як у попередньому році (зниження становило 0,4%, до 9,2%). Таке незначне зменшення росту ВВП було завдяки стимулюванню внутрішнього попиту на товари і послуги, та за допомогою реалізації ефективних заходів держави щодо стимулювання виробництва. Темп приросту промислової продукції протягом 2008 та 2009 років також зменшився в незначній мірі – 4,1% і 0,6% відповідно. Обсяг експорту і імпорту зменшувалися тільки у 2009 році.

Отже, можна зробити висновок що світова фінансова криза охопила як країни що розвиваються так і розвинуті країни світу. Під час кризи світові темпи приросту ВВП і промислового виробництва мали тенденцію до зниження.

Особливості прояву цієї масштабної фінансової кризи у кожній країні відрізнялися, в тій чи іншій мірі, але в основному тенденції були загальними для всіх. Державам які встигли вчасно відреагувати на негативний вплив кризи, вдалося обмежити негативні наслідки для своєї економіки, а ті країни які не змогли заздалегідь вжити потрібних заходів, зазнали значних втрат та відчули на собі повноту руйнівних дій глобальної економічної кризи.

2.2 Характеристика банківської кризи 2008 р. в Україні

Процес розвитку банківської кризи в Україні зумовила низка причин, але найвпливовішою була несприятлива ситуація на валютному ринку (значна девальвація національної валюти), як наслідок іпотечної кризи в США.

Вона проявилася у вигляді масового вилучення іноземної валюти з вітчизняного валютного ринку, яка була залучена з закордону в банківський сектор України і спрямовувалася на кредитування як юридичних, так і фізичних осіб незважаючи на те, що переважна більшість позичальників отримують доходи у національній валюті. Окрім зазначених вище причин, на процес розгортання банківської кризи в Україні впливали і ряд інших, досить вагомих факторів. До них можна віднести зниження попиту на продукцію українських експортерів, що у свою чергу призвело до погіршення обслуговування раніше виданих кредитів цим експортерам, підрив довіри до банків з боку населення та суб'єктів господарювання, зростання валового зовнішнього боргу України.

Банки видавали кредити компаніям і населенню за рахунок запозичених, дешевих закордонних позик, а також здійснювали випуск єврооблігацій.

За даними агенції CBonds, протягом 4 років (з 2005 по 2008 рр.) вітчизняна банківська система випустила самих євробондів на суму 6,26 млрд дол. Українські банки активно збільшували обсяги кредитування населення (іпотечні кредити, кредити на купівлю авто і ін. споживчі кредити) за рахунок залучених з закордону іноземних ресурсів.

Дане зростання було зумовлене легким доступом до іноземних фінансових ринків та лояльною грошово-кредитною політикою Національного Банку.

Близько 50% всіх наданих в Україні кредитів були в іноземній валюті. Перед глобальною фінансовою кризою українські банки мали змогу залучати фінансові ресурси під 4-5% річних і спрямовувати їх у кредити за 10–11% річних в Україні.

Українські банки активно залучали іноземні кошти починаючи з 2006 і до 2009 року. Так, протягом 2006 – 2008 років зовнішній борг банків перед нерезидентами збільшився на 33,359 млрд. дол. США., і станом на 01.01. 2009р. становив 39,471 млрд. дол. США.

В подальшому іноземні банки (які постраждали від іпотечної кризи в США і не мали іншого вибору) закрили свої кредитні програми і вітчизняні банки зіткнулися з загрозою кризи ліквідності, що змусило їх зіштовхнутися з наступними проблемами [20, с. 50–51]:

- відсутність доступу до міжнародних ринків кредитних ресурсів;
- необхідність значних виплат за зовнішніми боргами;
- високі ризики несприятливих коливань валютного курсу.

Ці негативні фактори спричинили відтік валюти з країни, зменшення пропозиції валюти на валютному ринку, а це призвело до значної девальвації національної валюти і у свою чергу до ускладнення обслуговування валютних кредитів резидентами. Протягом 2009 року обсяг іноземної валюти яка була вилучена з валютного ринку у вигляді виплат по зовнішніх зобов'язаннях національними банками, становив 8,61 млрд. дол. США.

Станом на 01.01.2008 року прострочена заборгованість за кредитами становила 6,357 млрд. грн. протягом цього ж року вона збільшилася на 11,658 млрд. грн. і продовжувала зростати протягом 2009 – 2010 рр. такими темпами, що на початок 2011 року прострочена заборгованість банків сягнула 84,851 млрд. грн. про це свідчать дані додатку А.

Також відтік валюти був пов'язаний із неефективною політикою стимулювання внутрішнього попиту на товари які експортуються з України а це негативно позначилося на платіжному балансі та валютному ринку. Якщо у 2007 році сальдо поточного рахунку платіжного балансу становило -5,275 млрд. дол. США, то у 2008 році цей показник становив 12,763 млрд. дол. США [52].

В жовтні 2008 р. вільний доступ до зовнішнього фінансування був значно обмежений внаслідок загостреної ситуації на світових фінансових ринках. Водночас з цим спостерігалася досить напружена ситуація в діяльності деяких великих банків. Усе це разом взяте зумовило посилення недовіри клієнтів до банківської системи України, та вплив коштів з банківських установ.

Так у жовтні – грудні 2008 р. загальний обсяг депозитів у національній валюті зменшився на 13,7%, або на 31,8 млрд грн., у т.ч. депозити фізичних осіб у національній валюті зменшилися на 14,8%, або на 18,7 млрд. грн., юридичних осіб – на 12,4%, або на 13,1 млрд. грн. За цей самий період загальний обсяг депозитів в іноземній валюті (в доларовому еквіваленті) зменшився на 8,0%, або на 1,8 млрд. дол. США., у т.ч. депозити фізичних осіб в іноземній валюті зменшилися на 12,6%, або на 2,0 млрд. дол. США, а юридичних осіб - збільшилися на 3,6%, або на 228 млн. дол. США. [43].

Кошти, які були вилучені з банківських депозитних рахунків, в подальшому перетворювалися у готівку та частково направлялися на валютний ринок. Таким чином за жовтень – грудень 2008 р. обсяг готівки поза банками збільшився на 15.9 %, або 21,2 млрд.грн., а її частка в грошовій масі зросла з 28% до 30%. За цей самий час обсяги перевищення продажу банками готівкової іноземної валюти над її купівлею становили 3,3 млрд. дол. США. [43]. А це у свою чергу зменшувало кредитний потенціал всієї банківської системи. Адже готівка може використовуватися тільки безпосередньо їх власниками, внаслідок цього готівкова грошова маса стає пасивною і не бере ніякої участі у створенні нових грошей через механізм мультиплікації. Одночасно з переліченими вище негативними факторами, до списку додалося погіршення ситуації на зовнішніх товарних і фінансових ринках, що спричинило зменшення пропозиції іноземної валюти на внутрішньому валютному ринку через зменшення обсягів їх надходжень на рахунки українських резидентів.

Зокрема обсяги щоденної пропозиції іноземної валюти на міжбанківському ринку зменшилися з 514 млн. дол. США в серпні до 313 млн. дол. США в грудні 2008 року. [43].

Усі ці чинники підірвали довіру між самими банками, суттєво зменшили ліквідність як окремих банків, так і банківської системи загалом, спричинили надлишковий тиск на споживчі ціни і на обмінний курс національної валюти. Офіційний обмінний курс гривні до долара США знизився у жовтні – грудні 2008 р. на 58,4%, а з початку 2008 р. – на 52,5% - до 7,7 грн./дол. США.

За підсумками 2008 р. індекс ПФТС (він відображає зміни цін на акції найбільш привабливих компаній) зменшився в порівнянні з початком року на 872,6 пункти або на 74,33% і на 01.01.2009 становив 301,42 пункти. [43].

Зменшення цього показника пов'язане насамперед з кризовими процесами на світових фондових ринках, що з поміж усього іншого зумовило зниження інтересу інвесторів до інвестуванні своїх коштів у цінні папери країн з перехідною економікою, в числі яких була і Україна.

Обсяг загальних торгів на торговельному майданчику Фондової біржі ПФТС (яка є найбільшим організатором торгівлі цінними паперами в Україні) у 2008 р. збільшився порівняно з 2007 р. майже в 1,3 рази – до 34,90 млрд. грн. [43].

Дане зростання було спричинене в основному за рахунок збільшення обсягів торгівлі акціями та корпоративними облигаціями.

За умов підвищеної волатильності обмінного курсу національної валюти та на фоні скорочення лімітів інвестування в фінансові інструменти країн з перехідною економікою (у зв'язку з нестабільністю на міжнародних фінансових ринках) спостерігалася тенденція до зниження обсягів операцій на ринку державних цінних паперів інвесторів нерезидентів. Так обсяг облигацій внутрішніх державних позик (ОВДП) у власності нерезидентів протягом 2008 р. зменшився до 467,3 млн. грн., що становить 1,6% від загального обсягу ОВДП, які перебувають в обігу[43].

На початку серпня 2008 року Міністерство фінансів України збільшило рівень прибутковості державних облигацій. Так, якщо в січні – липні середньозважена дохідність за державними облигаціями, розміщеними на первинних аукціонах, коливалася в межах 6,9 – 7,9% річних, то протягом серпня – грудня вона збільшилася і коливалася в межах 10,33% – 15,6%. Протягом 2008

р. Міністерство фінансів України під час первинного розміщення ОВДП залучило до державного бюджету 9 771,75 млн. грн., що становить майже 126% від обсягу, передбаченого Законом України «Про Державний бюджет України на 2008 рік та про внесення змін до деяких законодавчих актів України». Переважна частина коштів була залучена в другому півріччі. Крім того, для збільшення формування статутного капіталу банків було випущено ОВДП на загальну суму 13,8 млрд. грн. [43].

Напередодні банківської кризи 2008р. в Україні діяло дві різні групи банків за ознакою доступу до ресурсів фінансового ринку та інших вільних грошових ресурсів: великі і малі. Великі банки, зазвичай, могли легко домовитись про створення значних міжбанківських кредитів або залучення інших коштів клієнтів. Іншими словами, великі банки для оптимізації власних витрат широко застосовували управління пасивами, тобто при наданні кредитів і залученні коштів у банк передусім враховується “вигідність і ризиковість саме цих операцій” [4, с. 591], а дисбаланс який утворюється по операціях за строками може бути покритий за рахунок залучених коштів з ринку.

А малі банки, котрі не мають такого доступу до міжнародного ринку фінансових ресурсів, мають покладатися на свої власні сили та ресурси, тобто покладатися на своїх постійних клієнтів і на їхні кошти.

Оскільки в Україні фінансовий ринок є ще не досить розвиненим, то великі банки мають більше шансів постраждати від фінансово-економічної кризи порівняно з малими.

Цим і пояснюється парадокс, що великі банки, стійкість яких мала б бути дещо більшою, відчують на собі негативний вплив кризи більше і швидше, ніж менші банки, які не мають достатньо засобів щоб встояти перед загрозами і ризиками. До того ж проблему ліквідності великого банку можна владнати тільки значними за обсягами та строками вливаннями грошей, з малими банками набагато простіше, вони в змозі вирішити свої фінансові проблеми самостійно або з невеликими грошовими вливаннями.

Фінансова криза показала, що ризик не стрімко зростає при переході від великих банків до малих, хоча чим менший банк, то ризик в його роботі об'єктивно стає вищим. Однак, малий банк працює більш обережніше, здійснює консервативну кредитну політику, що дозволяє йому у “важких умовах триматися краще, ніж великому” [4, с. 602].

Криза зачепила майже всі банки в Україні. На початку кризи майже всі фінансові установи відмовляли клієнтам у достроковому поверненні, багато банків не повертали кошти навіть із поточних рахунків клієнтів, а також депозитів, термін по яких закінчився. Зіштовхнувшись з фінансовою кризою, банківські установи почали скорочувати свої витрати, і почали це скорочення із звільнення працівників. В результаті цього скорочення з вересня 2008 р. по березень 2009 р. з посад в банківській сфері залишилося 14 тис. банківських працівників. Також скорочення витрат супроводжувало за собою закриття відділень. Майже всі банки відказалися від розширення мереж філій, призупинилися обсяги кредитування.

Темпи зростання реального ВВП у 2008 р. становили 2,1% (у 2007 р. – 7,9%), що є найгіршим показником за період після відновлення у 1999 р. процесів економічного зростання. Обсяги промислового виробництва у 2008 р. знизилися вперше з 1998 р. на 3,1%. Зростання ВВП у 2008 р. відбувалося в основному за рахунок збільшення валової доданої вартості в сільському господарстві, чому сприяли значні обсяги врожаю. Водночас у будівництві відбулося скорочення валової доданої вартості на 16% за рік. Більш вищі темпи зниження спостерігалися лише в 1996 р. [43].

На початку II кварталу 2009 року в Україні можна було помітити деяке поліпшення динаміки економічних показників, які характеризують макроекономічний розвиток країни. Підтвердженням цього, зокрема, є динаміка показника реального ВВП, який у III кварталі 2009 року зменшився на 15,9% (до відповідного періоду попереднього року) порівняно зі зниженням на 17,8% у II кварталі та на 20,3% у I кварталі 2009 року. Темпи падіння промислового

виробництва протягом 2009 року уповільнилися до 21,9% порівняно з 28,4% за 9 місяців та 34,1% у січні 2009 року [44].

Водночас з цим внутрішні фактори відновлення обсягів економічного зростання у 2009 році все ще були значно слабкими, це було пов'язане і з повільним проведенням необхідних реформ в економіці України. Як доказ цього є слабка ділова та інвестиційна активність суб'єктів господарювання, кількісні показники якої протягом року мали стійку тенденцію до погіршення. Обсяг інвестицій в основний капітал за 9 місяців 2009 року порівняно з відповідним періодом 2008 року зменшився на 43,7%, тоді як за перше півріччя – на 43,3%, а за I квартал – на 39,5% [44].

Незважаючи на деяке покращення ситуації на зовнішніх ринках, тобто покращення цінової конкурентоспроможності і у свою чергу попиту (як результат девальвації національної грошової одиниці) на пріоритетні експортоорієнтовані галузі, такі як металургійна промисловість та машинобудування за підсумками 2009 року досі показують суттєве падіння – на 26,6% та 45,1% відповідно. Падіння спостерігалось в харчовій промисловості (на 6,1%), у виготовленні коксу та продуктів нафтопереробки (на 3,4%) та в добуванні паливно-енергетичних корисних копалин (на 5,7%) [44].

Єдина галузь, яка в 2009 році показувала позитивну динаміку, була галузь сільського господарства. Таку динаміку забезпечив високий врожай зернових культур. Загальні обсяги виготовлення продукції сільського господарства збільшилися на 0,1% порівняно з 2008 роком.

Зменшення економічної активності суб'єктів економіки призвело до зменшення, вперше за 9 років, реальної заробітної плати, розмір якої за 2009 рік знизився на 9,2% порівняно з аналогічним періодом 2008 року.

Досить незначні темпи поліпшення економічного середовища залишали невтішну ситуацію з наповненням державного бюджету України. В наслідок зменшення бази оподаткування, яке було спричинене погіршенням прибутковості українських підприємств та доходів населення, доходи Зведеного держбюджету України в 2009 році зменшилися до 288 579,6 млн. грн. (порівняно з 297 844,6

млн. грн. у 2008 році). Загальна сума витрат Зведеного бюджету за 2009 рік склала 307 312,2 млн. грн. (309 216,2 млн. грн. за 2008 рік). Така ситуація призвела до формування Зведеного бюджету 2009 року з нестачею у сумі 21 606,9 млн. грн. (за 2008 рік – 14 183,1 млн. грн.). Проте необхідно враховувати, що реальний дефіцит коштів був набагато більшим оскільки офіційний показник дефіциту не бере до уваги низький рівень відшкодування ПДВ, завчасну сплату податків, а також до доходів бюджету відносяться позики МВФ, які б мали включатися до дефіциту. З економічної точки бачення це є не об'єктивно.

Платіжний баланс України у 2009 році був з дефіцитом і поточного, і фінансового рахунку. Разом з тим за результатами 2009 року спостерігалось стрімке зменшення від'ємного сальдо поточного рахунку – до рівня 1,9 млрд. дол. США (близько 1,7% від ВВП) в порівнянні з 12,8 млрд. дол. США в 2008 році (7,0% від ВВП). Це було зумовлено стрімким зниженням дефіциту зовнішньоторговельного балансу до рівня 2,7 млрд. дол. США в порівнянні з 14,4 млрд. дол. США в 2008 році. Як доповнення до вище сказаного у грудні, вперше в 2009 році, було зафіксовано (протягом останніх 12 місяців) зростання кумулятивного дефіциту поточного рахунку до 1,9 млрд. дол. США в порівнянні з 1,6 млрд. дол. США за листопад. Це відбулося за рахунок формування максимального негативного сальдо торгівлі товарами і послугами протягом року.

Зменшення розміру від'ємного сальдо зовнішньоторговельного балансу було викликане швидшими темпами скорочення обсягів імпорту (на 45%) в порівнянні з зменшенням темпів експорту (на 40,3%) ці тенденції були наслідком суттєвого скорочення внутрішнього попиту та девальваційними процесами обмінного курсу національної валюти.

Головними факторами формування дефіциту фінансового рахунку в 2009 році на рівні 11,8 млрд. дол. США (у 2008 році профіцит – 9,6 млрд. дол. США) було поглиблення світової рецесії та зменшення глобальної ліквідності. Розміри чистого припливу прямих іноземних інвестицій в Україну скоротилися в 2,2 раза – до 4,5 млрд. дол. США (9,9 млрд. дол. США у 2008 році). Від'ємне сальдо за операціями з кредитами та облігаціями приватного сектору становило 7,9 млрд.

дол. США (порівняно з 12,4 млрд. дол. США чистих залучень за 2008 рік). Водночас на 25,5% – до 9,6 млрд. дол. США скоротилися порівняно з 2008 роком обсяги приросту готівкової валюти поза банками (12,9 млрд. дол. США у 2008 році). Від’ємне сальдо зведеного платіжного балансу в 2009 році становило 13,7 млрд. дол. США (за 2008 рік – 3,2 млрд. дол. США). [44].

Якщо говорити про депозити, то незважаючи на те що в I кварталі 2009 року показники щомісячного приросту депозитів населення мали тенденцію до зниження то на початку квітня, можна було спостерігати їх щомісячний приріст. Окрім цього, у II кварталі у 2 рази, або й більше, зменшилися обсяги чистих інтервенцій з продажу іноземної валюти Національним банком України на міжбанківському ринку (до 1,9 млрд. дол. США в порівнянні з 4,4 млрд. дол. США у I кварталі).

Але у звязку з відсутністю підтримки з боку держави та Національного банку України зумовило погіршення ситуації в грошово-кредитному секторі країни у III кварталі. Надмірна ліквідність банків вплинула на валютний ринок таким чином що погіршилися інфляційні та девальваційні очікувань, спровокувавши відтік вкладів. Наслідком цього було збільшення обсягів чистих інтервенцій іноземної валюти Національним банком України на міжбанківському ринку. Таким чином у III кварталі інтервенції НБУ збільшилися до 3,2 млрд. дол. США в порівнянні з 1,9 млрд. дол. США у II кварталі.

Зростання депозитних коштів населення у III кварталі було набагато меншим, ніж у II кварталі. Якщо у II кварталі дане зростання становило 4%, то у III кварталі - тільки 1,7%. Варто зауважити, що на динаміку депозитів фізичних осіб у III кварталі суттєво вплинуло відновлення видачі раніше заблокованих депозитів з боку банків, які були рекапіталізовані за допомогою участі держави, а також настання терміну виплати депозитів, які були внесені в банківські установи до початку кризи у 2008 році строком до 1 року. Ріст депозитних коштів населення в IV кварталі склав 4,5%, це найбільший показник протягом 2009 року а обсяг чистих інтервенцій НБУ, протягом цього періоду, зменшився до суми меншої за 1 млрд. дол. США.

Впродовж майже усього 2009 року на валютному ринку України відчувалася нестача іноземної валюти, головним чинником якої, було зменшення, у порівнянні з 2008 роком, припливу валюти в країну як по експорту, так і за зовнішніми позиками та депозитними коштами нерезидентів. Окрім цього, на ситуацію яка склалася чинило вплив зменшення припливу валюти на користь резидентів України з одночасним збільшення переказів іноземної валюти за кордон у вигляді повернення раніше отриманими кредитів.

За даними Нацбанку, протягом 2009 року чистий відплив коштів з депозитних рахунків які були розміщені в банківському секторі становив 31,937 млрд грн. що становить 8,9% від загального обсягу депозитів. Відплив депозитних коштів відбувся в основному з депозитів в національній валюті, обсяг яких знизився на 13,3% – до 173,6 млрд. грн., в той момент як кошти в іноземній валюті скоротилися лише на 2,1% – до 154,2 млрд. грн.. Таким чином станом на 01.01.2010 р. загальний обсяг коштів населення та суб'єктів господарювання в національній та іноземній валютах склав 325,210 млрд. грн. [45]. Протягом 2009 року обсяг виданих кредитів скоротився на 44, 896 млрд. грн., обсяг виданих кредитів населенню скоротився на 46,319 млрд. грн. В кризових умовах головним «внутрішнім» джерелом залучення ресурсів вітчизняними банківськими установами є залучення депозитів. При залученні депозитних коштів банки можуть залучати як гривню так і іноземну валюту. Зростання обсягів валютних коштів на депозитних рахунках дасть змогу українським банкам хочаб частково, але компенсувати дефіцит іноземної валюти. Тому підвищений попит на депозити в іноземній валюті призвів до їх подорожчання.

Внаслідок цього депозитні ставки у валюті зросли на декілька пунктів – до 10–12% у доларах і 7–8% – в євро. З іншого боку, зростання вартості ресурсів спричинило подорожчання кредитів [12, с. 22].

Згідно дослідження рейтингової агенції Standard & Poor's, за рівнем ризиковості банківська система України відноситься до останньої групи надійності – десятої, поряд з банківськими системами Венесуели, Ямайки та Болівії.

Протягом 2009 року банківська система України зазнала найбільших збитків, які станом на 01.01.2010 року становили -38,450 млрд. грн., незважаючи на те що ще в попередньому році були зафіксовані прибутки у розмірі 7,304 млрд. грн.

Але не потрібно надіятися на те, що банківська система України буде стрімко розвиватися. Банківські установи наштотувалися на ряд проблем.

1) Якість активів банків та інших фінансових установ знаходиться на невисокому рівні і, напевно, буде знижуватися. Це впливає з того, що приблизно 70% доходів українських банків мали надходження від кредиторів.

2) Збереження високих процентних ставок за кредитами. Адже в Україні не багато видів бізнесу, які дозволять повертати 35% річних банку і при цьому ще й отримувати прибуток [47].

Проте, незважаючи на ці проблеми, можна робити висновок, що банківська система України поступово виходить із кризи. Про це свідчать дані Національного банку України. На основі аналізу яких видно, що вітчизняна банківська індустрія вперше, після проявів глобальної кризи, отримала прибуток у розмірі 4,899 млрд. грн. (додаток А).

Підсумовуючи вище сказане слід зазначити, що остання глобальна криза розпочалася в Україні в жовтні 2008 року і набрала обертів у 2009 році, тобто досягла свого піку (дна).

Можна з впевненістю стверджувати, що фінансова криза суттєво вплинула на функціонування грошово-кредитної сфери наприкінці 2008 року і у 2009 році. Значне боргове обтяження приватного сектору за умов обмеженого доступу до зовнішніх джерел залучення коштів створило основу для девальваційного тиску на національну валюту а це доповнилося ще й погіршенням зовнішньої кон'юнктури для вітчизняних експортерів. Разом з цим, погіршення фінансового стану позичальників негативно повпливало на фінансову стійкість банків, адже погіршилося обслуговування кредитів та збільшилася проблемна заборгованість у кредитному портфелі банків. Усе зазначене вище разом із повільним проведенням економічних реформ призвели до появи значних ризиків для грошово-кредитного

сфери країни. В таких умовах головним позитивом за результатами 2009 року в монетарному векторі можна вважати поступове повернення довіри до банків з боку населення, зниження інфляційного тиску на національну валюту, стабілізацію на валютному ринку країни та формування на фоні усього цього позитивної основи для подолання фінансово-банківської кризи і відновлення економіки України в цілому.

2.3 Наслідки банківської кризи для економіки України та дієвість антикризових заходів держави

Глобальна фінансово-банківська криза 2007-2009 рр. негативно вплинула на економіку усіх країн світу без винятку, в тому числі і на Україну.

Для України період 2008–2009 рр. був дуже складним і характеризувався негативними процесами як в реальному секторі економіки так і в грошово-кредитній сфері України. Криза принесла з собою ряд негативних наслідків для вітчизняної економіки, серед яких можна виділити наступні:

1. Досить серйозні труднощі вітчизняних банківських установ, які виникли у зв'язку із необхідністю повернення до кінця 2008 року значної суми залучених ресурсів з зовнішніх джерел, які були залучені в передкризовий період. А також труднощі щодо залучення нових фінансових ресурсів які були спричинені розвитком кризи на світових фінансових ринках та зменшенням кредитного рейтингу більшості вітчизняних банківських установ. Дані фактори суттєво спричинили тиск на обмінний курс національної грошової одиниці та значну її девальвацію стосовно іноземних валют. На початок 2009 року зовнішній борг банків перед нерезидентами становив 39,471 млрд. дол. США.

2. Разом із зарубіжними банками, почали скасовувати кредитні програми і українські кредитні корпорації.

3. Фінансово-банківська криза суттєво повпливала на зростання відсоткових ставок по кредитах.

4. Впродовж 2009 року вітчизняна банківська система зазнала суттєвих фінансових збитків. Так, станом на 01.01.2010 року збитки банків склали 38,450 млрд. грн.

5. Під впливом фінансової кризи, банки розпочали скорочення витрат через скорочення персоналу та закриттям відокремлених підрозділів банків.

6. Зниження якості банківських активів.

7. Зменшення довіри населення країни до вітчизняних банківських установ. Посилилася паніка з боку клієнтів банків, яка була викликана напруженою ситуацією з Промінвестбанком, а також заборонаю НБУ на дострокове повернення депозитів запроваджена у жовтні 2008 року.

8. Послаблення ділової та інвестиційної активності господарюючих суб'єктів.

9. Також, криза негативно вплинула на темпи зростання українського ВВП, промвиробництва, будівельної галузі.

Для боротьби з глобальною фінансово-банківською кризою, та обмеження її впливу на банківську систему і економіку держави в цілому, уряд та НБУ запроваджували ряд заходів.

Ще в передкризовий період, Національний банк України вживав необхідних заходів для обмеження впливу світової фінансової кризи на банківську систему України. Ці заходи були такими [43]:

- посилював пруденційні нормативи діяльності банків (у т.ч. у частині вимог адекватності капіталу), стимулюючи їх укладати угоди в національній валюті і більш зважено підходити до управління ризиками;

- розширював можливості банків з підтримки їх ліквідності, у т.ч. через розширення переліку можливої застави, яка береться під забезпечення в разі надання кредитів рефінансування. До того ж в умовах інфляційного тиску обсяг операцій Національного банку з рефінансування перевищував обсяги проведення мобілізаційних операцій;

- проводив адекватну процентну політику, яка була спрямована на стимулювання заощаджувальної активності населення;

– нарощував валютні резерви, які надалі дали змогу збалансовувати попит і пропозицію на іноземну валюту в період загострення. Лише в січні – серпні 2008 р. Національний банк викупив у резерви 6,5 млрд. дол. США;

– намагався через вжиття заходів у сфері валютного регулювання та посилення курсової гнучкості зменшити вплив зовнішніх шоків на стан грошово-кредитного ринку та збалансувати попит і пропозицію на валютному ринку.

Дані заходи НБУ забезпечили надійну основу для протидії кризі як з боку банківської системи так і з боку всієї економіки країни.

Даний висновок можна підтвердити тим що золотов-валютні резерви НБУ протягом 9 місяців 2008 року зросли на 5 млрд. дол. США і станом на 1 жовтня 2008 р. склали 37,5 млрд. дол. США, а на початку жовтня 2008 року банківська система мала такий обсяг ліквідних коштів, який вдвічі перевищував потреби банків у коштах на забезпечення поточної діяльності.

Під час погіршення становища на фінансовому ринку, яке спостерігалось протягом жовтня-листопада НБУ зосереджував свої дії впершу чергу на тому, щоб банки своєчасно здійснювали свої розрахунки, не допускав щоб кошти покидали банківську систему, урівноважував ситуацію на валютному ринку України та вживав заходів з подолання кризи ліквідності банків.

В цей проміжок часу Національний банк України пом'якшив вимоги до формування обов'язкових резервів банками, збільшив можливості банків покращувати свою ліквідність за допомогою рефінансування.

В період розгортання фінансово-банківської кризи в Україні, тобто на початку жовтня Національний банк України послабив умови рефінансування банків, котрі передбачали розширення видів застави і оперативність при ухваленні рішень.

Так, з початку 2008 р. обсяг операцій з рефінансування банківської системи становив 64 078.1 млн. грн. З вересня 2008 р. НБУ додатково рефінансував банки на загальну суму 6 047.3 млн. грн. (із них 1 200 млн. грн. – це РЕПО-операції з державними облігаціями України, 2 489.4 млн.грн. – кредити овернайт, 357.9 млн.грн. – кредити на підтримання ліквідності банківських установ, 2 000

млн.грн. – інші кредити). Водночас для підтримання ліквідності банківської системи НБУ здійснив операції з мобілізації коштів банків на суму 8 419 млн. грн. (з початку року ця сума становила 46 475.3 млн. грн.) [46].

Для підвищення довіри населення до банків, в цей період, НБУ перерахував 1 млрд. грн. для збільшення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а це у свою чергу дало змогу підвищити максимальний розмір відшкодування вкладів населення до 150 тис. грн.

Проведені заходи знизили напруженість на грошово-кредитному ринку України, що проявилось у поступовому зменшенні тенденції до вилучення коштів з банківської сфери, підвищення ліквідності банків, а також дало змогу вчасно здійснювати розрахунки між суб'єктами економіки.

Наслідком таких дій було підвищення обсягу депозитів у національній валюті впродовж грудня на 0,6 млрд. грн., при зменшенні на 11 млрд. грн. у листопаді та на 21,5 млрд. грн. у жовтні. Щодо обсягу депозитів в іноземній валюті, то протягом листопада-грудня темпи його зменшення уповільнилися і становили 0,4 млрд. дол. в порівнянні з 1,4 млрд. дол. США в жовтні.

Обсяги коштів на коррахунках в банках протягом листопада-грудня підвищилися на 25,2% до 18,6 млрд. грн. проти зменшення в жовтні на 38,5%.

Разом з тим, в наслідок збільшення ліквідності банківської системи, підвищувався і попит на іноземну валюту, що у свою чергу сприяло збільшенню тиску на національну валюту в сторону її знецінення.

Для скорочення попиту на іноземну валюту та стабілізації становища в банківській сфері НБУ на початку грудня розпочав другий етап заходів які передбачали наступне [43]:

- у сфері регулювання ліквідності – скасування додаткових інструментів підтримки ліквідності (які використовувалися під час найбільшого загострення ситуації в жовтні – листопаді) та здійснення рефінансування виключно з використанням традиційних механізмів, які використовувалися до кризи;
- у сфері процентної політики – вжито заходи щодо підвищення вартості національної валюти. Національний банк продовжував підвищувати ставки за

активними та пасивними операціями. Зокрема, ставка за кредитами овернайт у грудні зросла: під забезпечення державними цінними паперами – до 22%; без забезпечення (бланковий) – до 25%. Рівень ставок за депозитними сертифікатами Національного банку в останній декаді грудня 2008 р. становив від 4% до 25% річних;

- у частині регулювання вимог з формування банками обов'язкових резервів – заходи щодо подальшого посилення привабливості здійснення активно-пасивних операцій у національній валюті. Зокрема, з 5 грудня 2008 р. норматив обов'язкового резервування за залученими коштами в національній валюті був установлений на рівні нуля, тоді як за строковими коштами в іноземній валюті – 3%, а за коштами в іноземній валюті на вимогу – 4%. Надалі Національний банк посилив диференціацію вимог з обов'язкового резервування залежно від того, у якій валюті залучені кошти. З 05.01.2009 норматив обов'язкового резервування за строковими коштами в іноземній валюті збільшений до 4%, за коштами в іноземній валюті на вимогу – до 7%;

- у площині пруденційних вимог Національний банк суттєво підвищив коефіцієнти резервування (за ступенем ризику) за кредитними операціями в іноземній валюті з позичальниками, у яких немає джерел надходження валютної виручки. Крім цього, були підвищені вимоги до якості прийнятого забезпечення за кредитами, а також до оцінки фінансового стану позичальників, у кредитних угодах з якими немає письмової згоди на збір, зберігання, використання та поширення через бюро кредитних історій інформації про них.

Також для обмеження девальваційного тиску на національну валюту Національний банк України здійснював активні інтервенції на валютному ринку з продажу валюти, загальна сума яких становила 10,3 млрд. дол. протягом грудня. Протягом усього 2008 року сальдо інтервенцій НБУ склало -3,9 млрд. дол. США.

Стабілізації на валютному ринку України сприяли і зміни в механізмі його функціонування. А саме, протягом листопада-грудня 2008 року Національний банк України зробив жорсткішою процедуру контролю банків щодо операцій

клієнтів з репатріації за кордон іноземних інвестицій, запровадив здійснення інтервенцій виключно через валютні аукціони, провів обмеження банківських установ проводити арбітражні операції купівлі-продажу іноземної валюти, змінив порядок формування курсу іноземних валют до гривні (в рамках цих змін офіційний курс національної валюти до долара США має встановлюватися на рівні курсу, який встановився на МВРУ).

Завдяки цим заходам в грудні 2008 року на валютному ринку поступово зменшувалася недостача іноземної валюти. Свідченням цього є те що на міжбанківському валютному ринку обсяг валюти яку пропонувалося для продажу зріс на 10,6% за скорочення попиту на 4,5% у порівнянні з попереднім місяцем. На готівковому секторі усереднені обсяги пропозиції іноземної валюти підвищилися на 39,7% за зменшення попиту на 56% протягом грудня. Окрім того, чистий попит на валюту скоротився до 49 млн. дол. США в порівнянні з 2 342 млн. дол. США у листопаді.

Впродовж 2008 року попит на готівкову іноземну валюту переважав над пропозицією на 6,1 млрд. дол. США. У 2007 році дане перевищення складало 4,4 млрд. дол. США.

Незважаючи на великі обсяги інтервенцій НБУ на валютному ринку (продаж валюти) протягом четвертого кварталу 2008 року, загалом за рік валютні резерви центробанку скоротилися тільки на 2,8% і на початок 2009 року становили 31,5 млрд. дол. США.

У 2008 році спостерігався стриманий характер грошово-кредитної політики НБУ, це можна побачити з того, що приріст обсягу монетарної бази в цьому році скоротився на 14,4% і на кінець року склав 31,6% - до рівня у 186,7 млрд. дол. США. Протягом 2007 року приріст грошової бази склав 46%.

У зв'язку з складною ситуацією на грошово-кредитному ринку протягом більше ніж половини року спостерігалася тенденція скорочення темпів зростання грошової маси країни. За 2008 рік скорочення темпу приросту грошової маси склало 21,5% - до 30,2% у річному вимірі. В попередньому році темп приросту складав 51,7%.

Дії Національного банку протягом року не були односторонніми, а визначалися відповідно до ліквідності банків. Ці дії були спрямовані як на мобілізацію коштів, так і на підтримку ліквідності банківської системи.

Впродовж 2008 року обсяг операцій НБУ з підтримки ліквідності банківської системи перевищив обсяг операцій з мобілізації коштів, та спричинив серйозний інфляційний тиск в країні. Так обсяг мобілізаційних операцій становив 57,2 млрд. грн., що значно менше обсягу операцій з рефінансування, який у 2008 р. становив 169,5 млрд. грн. [43]. Відповідно, протягом більшої частини року банківська система України не мала проблем з ліквідними коштами. У січні – вересні залишки коштів на коррахунках банків зрісли на 27% і тільки у жовтні, коли спостерігалось погіршення ситуації на грошово-кредитному ринку, ліквідність банків почала скорочуватися. Протяг цього місяця обсяг коштів на коррахунках банків скоротився на 38,5%. Але активні втручання НБУ, хоча і запізнілі, сприяли покращенню ситуації з коштами на коррахунках банків, обсяг яких на початок наступного року склав 18,6 млрд. дол. США, таким чином майже дорівнював обсягу коштів на коррахунках на початок 2008 року, рівень яких становив 19 млрд. грн.

При здійсненні дій щодо підтримки ліквідності банків основним монетарним інструментом, за допомогою якого НБУ впливав на інфляційні процеси, була відсоткова політика Національного банку України, яка спрямовувалася на збільшення вартості національної грошової одиниці.

В рамках цього курсу НБУ здійснював такі заходи [43]:

- двічі збільшував облікову ставку: з 1 січня 2008 р. її розмір був становлений на рівні 10% річних, а з 30 квітня 2008 р. – 12% річних;
- ефективно регулював ставки за мобілізаційними операціями – процентні ставки за депозитними сертифікатами в 2008 р. зберігалися на високому рівні й установлювалися на рівні від 0,1% до 25% залежно від терміну та ситуації на грошово-кредитному ринку;

- поступово підвищував вартість підтримки ліквідності банків через операції рефінансування – середньозважена ставка за операціями рефінансування в 2008 р. становила 15,3%, у той час як у 2007 р. – 9,2%.

Таким чином Національний банк збільшував стимул до залучення коштів у банківську систему і одночасно знижував девальваційний і інфляційний тиск на гривню.

Під впливом таких дій збільшувалися і ринкові процентні ставки [43]:

- ✓ на міжбанківському кредитному ринку, де середньозважена ставка збільшилася з 4,6% (у т. ч. за кредитами овернайт – 3,8%) у грудні 2007 р. до 23,5% річних (у т. ч. за кредитами овернайт до 22,4%) у грудні 2008 р.;
- ✓ за кредитами в економіку – середньозважена ставка за кредитами в національній валюті збільшилася з 15,2% до 21,6%, в іноземній – з 10,8% до 12,6%;
- ✓ за депозитами – за вкладами в національній валюті середньозважена ставка збільшилася з 9,0% до 13%, за депозитами в іноземній валюті – з 5,6% до 8,1%.

Така скерованість відсоткової політики НБУ до початку кризи збільшувала активність населення до заощадження, а при появі глобальної фінансово-банківської кризи в Україні (на початку жовтня 2008 року) стримувала відплив коштів з банківської системи.

Незважаючи на те, що впродовж жовтня-листопада 2008 року спостерігався відплив коштів з банківської системи, в загальному протягом року обсяг депозитів у гривні зріс на 5,2% до 200,3 млрд. грн. Щодо депозитів в іноземній валюті, то їх обсяг впродовж цього ж року зріс на 15% - до 20,5 млрд. дол. США (в еквіваленті).

Також, в подоланні економічної кризи брала участь і держава. Впродовж 2008 року Мінфін випустив ОВДП на суму 13,8 млрд. грн. щоб збільшити статутний капітал банків.

24 жовтня 2008 року Президент України підписав Указ № 965 “Про невідкладні заходи щодо посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України”. Великої уваги, в даному документі, було приділено заходам щодо нормалізації діяльності банківської системи. Відповідно до Указу пропонувалося Національному банку України ввести резервування за усіма споживчими кредитами (включаючи і іпотечні) у розмірі 100%. Всього жовтні 2008 року було підписано 5 законів щодо подолання кризи в Україні.

Після прийняття антикризового Закону “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 28 жовтня 2008 р. № 3309-4, МВФ відкрив кредитну лінію Україні в розмірі 16,5 млрд. дол. США [1]

Підписаний закон максимально спростив процедуру реєстрації збільшення обсягів статутного капіталу, а також полегшив можливість держави входити до складу акціонерів проблемних банків.

Упродовж 2009 р. суттєво впливали на стан грошово-кредитного ринку фіскальні чинники. Зокрема, обсяг коштів Уряду в національній валюті на рахунках у Національному банку України за 2009 р. зменшився на 86,1% або на 6,7 млрд грн – до 1,1 млрд грн [44].

На початку квітня 2009 року, Уряд, для покриття внутрішніх витрат бюджету, досить активно використовував валютні кошти зі своїх рахунків. У зв'язку з цим Уряд використав велику частину своїх коштів, які отримав від МВФ. Загальний обсяг іноземної валюти, яку Уряд продав Національному банку України у квітні–грудні 2009 р., становить 4,4 млрд дол. США [43].

З початку квітня НБУ встановив офіційний курс національної валюти до долара США, який дорівнював середньозваженому курсу покупців і продавців на міжбанківському валютному ринку протягом попереднього робочого дня з можливістю відхилення $\pm 2\%$.

У 3-му кварталі 2009 року Національний банк проводив стриману грошово-кредитну політику, яка виявлялася у збільшенні вимог щодо формування

обов'язкових резервів, та проведенні операцій з мобілізації коштів.

Дані заходи збалансували попит і пропозицію на гроші, стабілізували ситуацію на валютному ринку та посилили зростання коштів фізичних осіб на рахунках в банках.

Впродовж 2009 року найбільший ріст депозитів населення спостерігався у IV -му кварталі, він дорівнював 4,5%, Інтервенції НБУ з приводу продажу іноземної валюти протягом цього ж кварталу знизилися до рівня трішки меншого ніж 1 млрд. дол. США

Протягом майже усього 2009 року спостерігався дефіцит іноземної валюти на валютному ринку країни. Причиною цього було зниження (в порівнянні з 2008 роком) валютної виручки експортерів, зменшення надходжень кредитів та депозитів від нерезидентів. Окрім зазначеного вище, також здійснювало тиск на курс національної валюти збільшення відпливу валюти за кордон у вигляді обслуговування раніше виданих кредитів.

Для обмеження цього тиску на національну валюту НБУ використовував валютні інтервенції. На початку лютого Національний банк розпочав проведення цільових аукціонів щодо продажу інвалюти населенню для того щоб воно мало можливість обслуговувати свої валютні зобов'язання. На таких аукціонах впродовж року НБУ продав 1,4 млрд. дол. США (в еквіваленті).

Протягом 2009 року від'ємне сальдо валютних інтервенцій Національного банку України збільшилося до 10,4 млрд. дол. США порівняно з 3,9 млрд. дол. у 2008 році [43].

Ці дії посприяли зменшенню спекуляцій на валютному ринку та стабілізації обмінного курсу національної грошової одиниці.

Результатом цього, протягом 2009 року, було зменшення офіційного курсу гривні до долара США всього на 3,7% (у 2008 році – на 52,5%), відносно євро та російського рубля – на 5,5% та 0,7% відповідно [43].

Активні інтервенції Ніціонального банку щодо продажу іноземної валюти спритинило зменшення у 2009 році валютних резервів на 5 038 млн. дол. США. (в еквіваленті), або на 16%, - до 26,5 млрд. дол. США.

На скорочення валютних резервів протягом 2009 року також вплинуло фінансування дефіциту державного бюджету та здійснення платежів за державними зовнішніми зобов'язаннями. На противагу цьому було отримання міжнародних кредитів яке сповільнювало вичерпування валютних резервів центробанку України.

Висновки до розділу 2 (доопрацюйте висновок)

Отже, можна з впевненістю казати про те, що глобальна фінансова криза не мала б такого руйнівного характеру якби не значна глобалізованість економік різних країн світу. А тому вона зачепила усі країни світу, як країни що розвиваються так і розвинуті економіки, і Україна не була винятком.

Під впливом кризи зжнжувалися темпи приросту світового ВВП і промислового виробництва. Проявлялася фінансова криза у кожній країні по своєму, але в основному тенденції були загальними для всіх країн.

Фінансово-банківська криза в Україні у 2008 – 2009 роках серйозно вплинула на розвиток грошово-кредитного ринку.

Під впливом глобальної фінансової кризи вітчизняні банки зіткнулися з проблемою залучення нових валютних ресурсів, оскільки іноземні банки скоротили свої кредитні програми, також перед банківською системою України стояла проблема повернення раніше залучених зовнішніх запозичень, що в умовах погіршення якості активів та збільшення обсягів простроченої заборгованості було дуже складно.

Синхронно з зарубіжними банками, і українські банки почали скасовувати свої кредитні програми, що посилювало загрозу кризи ліквідності. Криза спричинила зростання відсоткових ставок за кредитами та заподіяла суттєвих фінансових збитків банківській системі України. Також негативні процеси в банківській діяльності підірвали довіру населення до вітчизняних банків, а повернути її буде дуже складно. Не обмину кризові явища і реального сектора економіки оскільки негативно вплинули на приріс ВВП і промислового виробництва.

Значний борговий тиск на приватний сектор, обмеженість зовнішніх джерел запозичення коштів сприяли суттєвому тиску на обмінний курс національної грошової одиниці в сторону девальвації.

Погіршення фінансового стану клієнтів-позичальників призвело до погіршення фінансової стійкості банків. Усе перелічене вище у поєднанні з повільним здійсненням економічних реформ зумовило суттєві ризики для грошово-кредитного ринку України.

Національний банк України вчасно відреагував на прихід банківської кризи в Україну і використав усю повноту інструментів грошово-кредитного регулювання, забезпечивши певну підготовленість вітчизняної банківської системи до неї, але попри це вітчизняні банки все рівно зазнали значних втрат у своїй діяльності.

Тому тих антикризових дій, які здійснювала українська влада безпосередньо і в особі НБУ було не досить для подолання фінансової кризи. В період кризи банківська система України була недостатньо забезпечена кредитними ресурсами, мав місце слабкий контроль за розпорядженням, вітчизняних банків, наданими ресурсами, не було запроваджено ефективної стратегії оздоровлення НАК нафтогазу України та пенсійного фонду, закритість процесу рефінансування банків.

Проте є позитивні досягнення боротьби з фінансовою кризою:

- значна фінансова підтримка від МВФ, Світового банку та інших міжнародних організацій;
- уникнення значного збільшення соціальних виплат;
- аудит комерційних банків;
- підтримка системних фінансових установ, значний прогрес щодо більш вільного режиму курсоутворення;
- вирішення проблем несистемних банків;
- стабілізація цін.

Розвиток грошово-кредитного ринку знаходиться в прямій залежності від розвитку реального сектора економіки. У зв'язку з цим, для подолання кризових

явищ пруденційні і монетарні заходи не можуть застосовуватися без поєднання державних заходів пов'язаних із фіскальною та бюджетною політикою.

Головними позитивними тенденціями у 2009 року в грошово-кредитній сфері можна вважати поступове повернення довіри населення до банківських установ, стабілізацію валютного ринку, скорочення тиску інфляції на гривню і формування надійної основи для подальшого подолання наслідків банківської кризи і майбутнього відновлення національної економіки.

Беручи до уваги те, що в передкризовий період в Україні були негаразди у розвитку грошово-кредитного ринку, то дана криза ускладнила ці проблеми і значно уповільнила розвиток даного ринку загалом і банківської сфери зокрема у після кризовий період.

Проте не варто зупинятися на цьому, потрібно удосконалюватися в подібних ситуаціях і не повторювати попередніх помилок.

Наслідки кризи могли бути набагато гіршими, якби переважна більшість вітчизняних банків не були б у володінні зарубіжних банків.

Державам які встигли вчасно відреагувати на негативний вплив кризи, вдалося обмежити негативні наслідки для своєї економіки, а ті країни які не змогли заздалегідь вжити потрібних заходів, зазнали значних втрат та відчували на собі повноту руйнівних дій глобальної економічної кризи.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ БАНКІВСЬКОЇ КРИЗИ ТА ЇЇ НАСЛІДКІВ В УКРАЇНІ

3.1 Зарубіжний досвід подолання фінансово-банківської кризи

Від кризи постраждали усі країни світу, але деяким вдалося побороти її з незначними втратами, а інші зазнали суттєві збитків від проявів кризових явищ.

В жовтні 2008 року у Вашингтоні було проведено засідання міністрів фінансів країн “великої сімки” (США, Великобританії, Франції, Німеччини, Італії, Японії та Канади). Головними питаннями які виносилися на обговорення були: запобігання банкрутству фінансових компаній і збереження заощаджень їх клієнтів. Варто зробити наголос на тому, що між європейською і американською антикризовою політикою є деякі відмінності. Європейська антикризова політика спрямована на підтримку інвестиційних установ, це в більшості банки, а американська орієнтується на підтримку фондового ринку і його суб’єктів.

Це пояснюється тим, що американські інвестиційні корпорації є зазвичай сильнішими гравцями на ринку фінансових послуг ніж фінансові установи інших країн, а тому є стійкішими до фінансових негараздів. Також американські фінансові установи направляють значні обсяги інвестицій в ринок акцій, іпотечних цінних паперів, корпоративних облігацій і ін.

За американською статистикою, сукупні активи лише взаємних фондів США перевищували 60% від розміру ВВП країни. На кінець 2009 року вони становили 11.1 трлн. доларів [56].

Переважна більшість країн Азії і Європи зосереджували свої дії на порятунок банківської системи.

Так, Великобританія витратила на антикризові заходи 300 млрд. фунтів стерлінгів, Австрія – 100 млрд. євро, Німеччина – 480 млрд. євро. Загалом країни Західної Європи виділили для стабілізації своїх банківських систем майже 1.5 трлн. доларів США.

Ще одна різниця між європейською і американською антикризовою політикою полягає в тому що деякі країни Європи (зокрема Франція, Німеччина,

Данія, Австрія, Великобританія) проводили гарантування кредитів і депозитів, а США тільки збільшили суму гарантування депозитів населення – з 100 тис. дол. До 250 тис. дол. США.

Якби урядами і центробанками багатьох країн були прийняті антикризові рішення завчасно, об'єднавшись в єдину систему реагування на кризові явища, то їм не довелося б застосовувати цілий арсенал антикризових інструментів.

Ефективним засобом щодо реалізації цієї ідеї могло б бути створення незалежного органу управління, в склад якого увійшли б центробанки найрозвинутіших країн світу, який би проводив загальну монетарну політику та розробляв єдині уніфіковані правила ігри на світовому ринку з врахуванням сучасного глобалізованого середовища.

На нашу думку, дана система мала б ефективний вплив на світову банківську систему, адже головною її перевагою було б те, що підхід до монетарної політики мав би комплексний характер і така політика проводилася б на основі аналізу усіх національних банківських систем. На даний момент увага контролюючих органів держав зосереджена на внутрішніх фінансових ринках і кожна країна проводить свою політику без врахування тенденцій на міжнародних фінансових ринках.

Для подолання кризи та її наслідків і стабілізації ситуації в банківській сфері було запроваджено великі за розмірами антикризові заходи.

По-перше, вони спрямовані на підвищення рівня поточної ліквідності банківської системи. Зокрема, були зроблені активні кроки із рефінансування комерційних банків: тільки за IV квартал 2008 року ФРС збільшила обсяги наданих банкам позик у понад 10 разів порівняно із серединою 2007 року.; у євросистемі - майже в двічі; Банком Англії - приблизно втричі. Одночасно були знижені ставки рефінансування: ФРС знизилу ставку з 4 до 0,25% (мінімального рівня після 1954р.); ЄЦБ - з 4,25 до 1,25% річних; Банк Англії - з 5,25 до 0,5% річних [6, с. 20].

По-друге, збільшилися масштаби державної гарантійно-страхової підтримки операцій банків. Наприклад, у країнах єврозони були реалізовані великі програми гарантування зобов'язань банків по міжбанківських кредитах і випущених

боргових цінних паперах. Окрім того, в багатьох країнах збільшився граничний розмір страхових виплат по банківських вкладах населення [6, с. 22].

По-третє, великі кошти було спрямовано на рекапіталізацію системоутворюючих національних банків (табл. 3.1). Як підкреслює А.Костін, такий підхід - найкращий із точки зору держави, оскільки забезпечує дохід від інвестицій у бюджет країни і не дозволяє надмірного втручання в діяльність кредитних організацій.

Таблиця 3.1

Банки – найбільші отримувачі державних інвестицій в капітал у 2008 р. – I кв. 2009 року [6].

Країна	Банк	Обсяг інвестицій
США	Citigroup	50 млрд. дол. США
	Bank of America	35 млрд. дол. США
	JP Morgan Chase	25 млрд. дол. США
	Wells Fargo	25 млрд. дол. США
Велика Британія	RBS	20 млрд. фунт. ст.
	Lloyds	17 млрд. фунт. ст.
Нідерланди	Fortis	16,8 млрд. євро
	ING	10 млрд. євро
Німеччина	Commerzbank	10 млрд. євро
Швейцарія	UBS	16 млрд. швейцар. фр.

Поміж заходів Індії, які посприяли стабільному розвитку економіки держави та захистили країну від впливу глобальної фінансово-банківської кризи можна виділити такі:

- країна переорієнтувала експортно-імпорتنі операції в азійський напрямок
- підтримка внутрішнього попиту на товари що експортуються;
- впровадження масштабних інфраструктурних проектів.

Головним інструментом обмеження впливу фінансової кризи на економіку Бразилії були державні інвестиції в реальний сектор економіки, такі як сільське господарство та машинобудування, уряд країни відмовився від зовнішнього кредитування та активно підтримував діяльність національних банків. Такий пакет заходів дозволив отримати профіцит державного бюджету у 2008 році становив 3,8%, ВВП зріс підвищився на 5,6%.

Уряд Австралії надав гарантію комерційним банкам щодо внутрішніх і зовнішніх виплат, це означало контроль банківської системи в державі.

З метою стимулювання внутрішнього попиту, збільшення купівельної спроможності громадян в 2008 році уряд Австралії витратив 7,3 млрд. дол. США шляхом пільгового кредитування та прямого субсидування з боку держави.

Даний комплекс антикризових дій уряду й національного банку дозволили втримати зростання національної економіки.

Одним із позитивних заходів по боротьбі із кризою в США було прийняття президентом США Б.Обамою 17 лютого 2009 року План стимулювання американської економіки. В рамках цього плану передбачалося виділення 787 млрд. доларів на підтримку своєї економіки. Кошти були розписані наступним чином:

- 36% коштів направлені на послаблення податкового тиску на населення й підвищення цим самим його купівельної спроможності;
- 64% спрямовані на розвиток загальнонаціональних та регіональних інфраструктурних проектів реального сектору, що дозволить створити близько 3, 5 млн., нових робочих місць.

Також цей план мав на меті надання фінансової допомоги найбільш вразливим верствам населення та зниження податків на придбання автомобілів і житла.

Світовий антикризовий досвід дає можливість зробити висновок про те, що рекапіталізація банків є важливим напрямом відновлення економіки. Дослідження системних криз, яке провели спеціалісти МВФ Лук Левін і Фабіан Валенсія, підтверджує, що у 32 і з 42 обраних для аналізу епізодів кризи - 76,2% - проблемні банки були рекапіталізовані державою. Рекапіталізація відбувається у різних

формах: у 12 розглянутих випадках - із використанням готівкових грошей; у 14 - у формі державних облігацій; у 11 епізодах - субординованого боргу; для 6 криз були використані привілейовані акції; у 7 випадках це відбулося через купівлю проблемних кредитів; у 2 кризових епізодах уряди відкрили кредитні лінії банкам; в 3 кризах уряди взяли на себе зобов'язання банків; а в 4 випадках криз уряди придбали звичайні акції банків [60]. На практиці у більшості випадків поєднуються різні методи.

Результати дослідження цих науковців говорять про те, що з поміж заходів які були спрямовані на стримування і ліквідацію негативних процесів у банківській сфері, дії щодо підтримки ліквідності банків застосовувалися у 71% випадках, націоналізація банків - у 57%, злиття банків - 61%, продаж іноземним інвесторам - у 51%, залучення програм підтримки міжнародних фінансових організацій, зокрема коштів МВФ, - у 52% [60].

Якщо говорити про макроекономічну політику держав у протидії кризі, то, варто зазначити те що фіскально-бюджетна політика є, як правило, експансіоністською, це можна пояснити тим фактом, що в такий період потрібна підтримка реального та фінансового секторів.

Окремої уваги заслуговує вивчення антикризової політики Китаю, оскільки ця країна зазнала найменших втрат у період фінансової кризи і швидко оговталася від її наслідків.

Ще за довго до поширення світової фінансової кризи, яка взяла свій початок з іпотечної кризи США в кінці 2006 року, в глобальному масштабі, Китай готувався до можливих негативних її наслідків на національну економіку зокрема, та світову загалом. Саме завдяки такій підготовленості, Китай, на відміну від інших країн, мав на приготіві цілий арсенал антикризових інструментів, для боротьби з глобальною кризою 2008 року, і готовий був їх застосувати.

Народний банк Китаю (НБК) одразу після того як розпочався активний період глобальної фінансової кризи (з 15 вересня 2008 року), який характеризувався падінням передових американських банків, 4 жовтня 2008 року

паралельно із ЦБ розвинених країн світу реалізовував політику зменшення облікових ставок для стимулювання економіки.

Уряд Китаю здійснював цілеспрямоване вкладення державних ресурсів в реальний сектор економіки. Протягом 2009 року було ліквідовано багато збиткових підприємств та одночасно з цим створювалися нові робочі місця. Зокрема, для будівництва залізничних та автомобільних доріг було виділено 900 млрд. юанів, це приблизно дорівнює 200 млрд. дол. США. В якості знижки на податкові збори заводів з державного бюджету було виділено 500 млрд. юанів. 100 млрд. юанів держава спрямувала на розвиток інноваційних технологій. Також, ефективним кроком з боку піднебесної була активізація державних закупівель промислових товарів для поповнення товарних запасів. КНР має великий досвід застосування вільних економічних зон (ВЕЗ), які здатні підняти економіку в кризовий період.

Досить впливовим антикризовим заходом Китаю була переорієнтація на внутрішній ринок а також стимулювання внутрішнього попиту на вітчизняні товари виробництва. В кінці 2008 року кожному громадянину КНР держава виплатила по 200 юанів (на цю суму сім'я може харчуватися приблизно 1 місяць). Ці кошти населення витратило на купівлю вітчизняних товарів які перестали користуватися попитом на зовнішніх ринках. Разом з цим, державні банки Китаю, за вказівкою уряду, кредитували споживчі потреби населення головним чином купівлю вітчизняних автомобілів. Завдяки такому кроку обсяги продажу автомобілів, у період кризи, в країні були вдвічі вищими, у порівнянні з США.

Основним напрямом політики подолання кризи в Китаї було кредитування реального сектору економіки. Обсяги кредитування в Китаї в січні 2010 р. сягнули 1,39 трлн юанів (203 млрд. дол.) і виявилися вищими, ніж прогнозувалося [32]. Але таке активне зростання обсягів кредитування могло призвести до перегріву економіки у період подолання кризи.

Керівництво НБК, застерігало, що при надмірному стимулюванні ВВП все важче скорочувати зростання грошової маси. Емісія за 10 міс. 2009 р. становила 31,2 млрд. дол. США, що на 72,5% більше, ніж торік). Цьому сприяє

зростання роздрібних продаж, які, за повідомленням статистичного бюро Китаю, лише в листопаді 2009 р. збільшилися на 15,8% [32].

Зазначені вище заходи уряду Китаю дали свої результати у боротьбі з кризою. В 2009 р. ВВП Китаю виріс на 8,7% а темпи росту економіки в 4-му кварталі минулого року прискорилися до 10,7% у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року, що було найвищим показником з 2007 р. Причому реальні темпи економічного зростання випередили офіційний прогноз (8,0%). Важливим показником стану економіки є зростання експорту, яке спостерігалось протягом двох кварталів 2009 року. У лютому 2009 р. з Китаю вивезли на 46% товарів більше, ніж рік тому. Основний приріст продажів припав на нафту (на 69% більше у порівнянні із січнем) [32]. Успіхи, яких досягла піднебесна у подоланні фінансової кризи, стали можливими тільки завдяки суттєвому збільшенню капіталовкладень, стабільному росту споживання та зростанню промислового виробництва.

Центральний банк Китаю зберігав стабільний курс національної грошової одиниці, для того щоб зберегти конкурентоздатність свого експорту. Основою ефективною китайської антикризової політики було використання зарубіжного досвіду подолання криз новими індустріальними країнами (Республіка Корея, Тайвань, Сінгапур) які пристосовані до китайських умов. Акцен в боротьбі з кризою був зроблений на реальних потребах Китаю, що доцільно було б врахувати і Україні, при застосуванні китайського досвіду подолання кризових явищ в економіці.

Аналіз економічної літератури дає підстави для висновку, що у вітчизняній та закордонній практиці боротьби з кризою 2007–2009 рр. на світових фінансових ринках найпопулярнішими були такі антикризові заходи:

- 1) зниження центральними банками облікової ставки за кредитами;
- 2) урядові гарантії під міжбанківські кредити, позички для малого та середнього бізнесу;
- 3) активізація операцій РЕПО;

- 4) збільшення розміру державних гарантій щодо банківських депозитних вкладів;
- 5) націоналізація інвестиційних інституцій;
- 6) створення спеціальних фондів кредитування, підтримання проблемних фінустанов, викупу акцій національних компаній;
- 7) зниження нормативів мінімальних резервних вимог для інвестиційних банків;
- 8) надання податкових канікул деяким інвестиційним установам з метою підтримання їхнього фінансового стану [8, 10, 19, 21, 22].

На практиці антикризові заходи, можна узагальнити за такими напрямками [24, с.78]:

1. Порятунк банківської системи. Основне завдання — уникнути банківської паніки і дестабілізації національних кредитно-банківських систем. Відповідні заходи включають:

а) рекапіталізацію банків (США, Австрія, Бельгія, Німеччина, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Португалія, Фінляндія, Угорщина, Данія, Швейцарія, Гонконг, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія, Казахстан);

б) надання стабілізаційних кредитів (США, Євросоюз, Франція, Іспанія, Італія, Швеція, Норвегія, Великобританія, Угорщина);

в) заходи по реструктуризації банківської системи, включаючи сприяння об'єднанню банків або їх націоналізації (Бельгія, Нідерланди, Португалія, Ісландія, Швеція, Великобританія, Ірландія);

г) зниження процентної ставки практично до нуля;

д) різке розширення до 100% гарантій по внесках фізичних осіб в банках;

е) заходи по покращенню балансів банків, включаючи надання держгарантій по проблемних активах (США, Канада, Німеччина, Іспанія, Італія, Великобританія, Данія, Швеція, Швейцарія, Японія, Корея, Австралія).

2. Грошово-кредитна політика. Основні антикризові дії направлені на перехід від антиінфляційної до стимулюючої політики шляхом:

- стимулювання економічного зростання і розширення доступу до

кредитних ресурсів;

- прагнення не допустити дефляції (боротьба з інфляцією відходить на задній план);

- стабілізації внутрішнього ринку (через процентну ставку);

- стабілізації платіжного балансу (через девальвацію);

- підвищення ефективності економічної політики.

Відповідні заходи включають:

- а) зниження більшістю країн процентних ставок з побоювання дефляції (США, Канада, Євросоюз, Швейцарія, Швеція, Норвегія, Данія, Великобританія, Австралія, Японія, Китай, Індія, В'єтнам);

- б) підвищення в деяких країнах процентних ставок (Угорщина, Ісландія, Білорусія, Росія);

- в) зниження курсу національної валюти (Ісландія, Угорщина, Польща, В'єтнам, Корея, Бразилія, Мексика, Україна, Білорусія);

- г) зниження норм резервування (Китай, Бразилія, Болгарія);

- д) поява нових інструментів кредитування економіки, аж до прямого фінансування центробанками державних бюджетів.

3. Підтримка реального сектору (стимулювання попиту). Мається на увазі підтримка галузей, що орієнтовані на внутрішній попит і забезпечують внутрішню зайнятість. Для такої економічної політики характерні заходи дії на попит, включаючи антициклічну фіскальну політику. Відповідні заходи включають:

- а) підтримку окремих галузей: автомобілебудування (США, Канада, Франція, Швеція, Китай); «нова» енергетика і енергозбереження (США, Франція, Швейцарія); транспортна інфраструктура (Канада, Франція, Китай, Гонконг, Казахстан, Італія, Швейцарія, Тайвань); житлове будівництво (Канада, Великобританія, Китай, Аргентина, Казахстан, Корея); аерокосмічна, гірничодобувна, лісова промисловість (Канада); інноваційні технології (Китай, Казахстан); агропромисловий комплекс (Китай, Казахстан); експорт (Китай); авіакомпанії (Аргентина);

б) зниження податків — пряме або непряме (Німеччина, Франція, Швейцарія, Японія, Китай, Індія, Тайвань, Аргентина);

в) підвищення податків (Литва);

г) підтримку малого і середнього бізнесу (Німеччина, Греція, Італія, Великобританія, Японія, Китай, Казахстан, Угорщина);

д) створення спеціальних бюджетних фондів (Франція, Бразилія, Гонконг, Кувейт);

е) збільшення держзапозичень (Німеччина, Франція, Норвегія, Японія).

4. Підтримка населення.

Відповідні заходи направлені на недопущення втечі населення з банків, стимулювання заощаджень:

а) підвищення суми гарантій по внесках (США, Канада, Бельгія, Іспанія, Італія, Кіпр, Люксембург, Нідерланди, Словенія, Фінляндія, Великобританія, Швеція, Норвегія, Швейцарія, Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Чехія, Туреччина, Корея);

б) 100 відсоткові гарантії по внесках (Німеччина, Австрія, Греція, Ірландія, Португалія, Данія, Словаччина, Австралія, Гонконг, Йорданія, Кувейт, ОАЕ, Саудівська Аравія, Тайвань);

в) ухвалення програм перенавчання і адаптації тих, хто втратив роботу (США, Канада, Греція, Італія);

г) націоналізація пенсійних фондів (Аргентина);

д) досягнення домовленості з бізнесом про не скорочення робочих місць (Німеччина, Франція);

е) збільшення інвестицій в освіту (Франція, Китай).

В період активної фази глобальної фінансово-банківської кризи усі країни боролися з проявами її негативних наслідків приймаючи пакети антикризових рішень. В деяких країнах результат був відразу помітним а в деяких з певним часовим лагом. Одні і ті ж антикризові дії в різних країнах давали не однакові результати, це пояснюється відмінністю характеру розвитку грошово-кредитної сфери тієї чи іншої держави та національними особливостями населення. Проте,

безперечним лідером у проведенні антикризової боротьби можна вважати Китай, оскільки він найшвидше відреагував на глобальну фінансову кризу і вжив відповідних заходів для обмеження її впливу на свою економіку, створив надійне підґрунтя в економіці для ефективної боротьби з негативними наслідками і найшвидше отямився від удару фінансової кризи та демонструє стійке зростання економіки.

3.2. Напрями підвищення ефективності інструментів подолання наслідків та попередження банківських криз в Україні

Аналізуючи антикризову політику Національного банку України (НБУ) і уряду, слід зазначити те, що НБУ вживав відповідні заходи для пом'якшення протікання кризових явищ. Зокрема, Центральний банк, побоюючись значного відтоку коштів з банківського сектора, заборонив банківським установам достроково повертати депозити. З однієї сторони це стримало відтік коштів з банківських рахунків, а з іншого боку, цим заходом НБУ посіяв паніку серед населення яка обернулася масовими зверненнями клієнтів з проханням повернути кошти, побоюючись негативних наслідків в банківському секторі України.

Ще до появи банківської кризи в Україні НБУ збільшував обсяги золотовалютних резервів, побоюючись надмірного їх вичерпання у період загострення кризових явищ. Даний захід можна вважати позитивним, оскільки він дав можливість Національному банку здійснювати валютні інтервенції у потрібному, для валютного ринку, обсязі і тим самим обмежувати девальваційний тиск на національну грошову одиницю.

В період банківської кризи ЦБ проводив операції з підтримки ліквідності банківської системи шляхом надання кредитів рефінансування та розширював перелік об'єктів застави, які беруться під забезпечення при видачі кредитів рефінансування. Це збільшило шанси банків на отримання додаткових ліквідних коштів, а тому і обмежило вплив негативних наслідків на банківську систему.

Помилкою Національного банку України було те, що він прагнув підтримати банківську систему шляхом збереження усіх банків на ринку

банківських послуг, а також не було механізму контролю за використанням коштів рефінансування НБУ комерційними банками. Також, у період з вересня по листопад НБУ помягшив вимоги до формування обов'язкових резервів банків.

Для підвищення довіри населення до банківських установ НБУ перерахував 1 млрд. грн. для збільшення фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Це є безперечно ефективний спосіб протидії банківській кризі. Для збереження вкладів населення на банківських рахунках НБУ проводив активну процентну політику.

Антикризова політика Національного банку України в банківському секторі і у грошово-кредитному сфері в період розгортання фінансово-банківської кризи деякою мірою стримувала негативні процеси в економіці, проте не були достатніми для обмеження впливу на вітчизняну банківську систему.

Проаналізувавши зарубіжний досвід боротьби з фінансово-банківською кризою можна сказати що для України, більш підходящим варіантом протистояння кризі є європейська модель, оскільки європейська антикризова політика спрямована на підтримку інвестиційних установ, а це в більшості банки. Також, прийнятними діями для виходу з кризи для вітчизняної економіки могли би стати заходи уряду Індії, Бразилії, США та Китаю.

Вивчивши заходи китайського центробанку і уряду та ті позитивні наслідки які вони принесли, можна стверджувати про те, що Україна повинна детально вивчити і використати китайську практику у цьому напрямку.

З урахуванням досвіду антикризових заходів в Китаї доцільно [18, с. 55]:

- НБУ, за прикладом НБК, подовжити зниження дисконтної ставки, що призвело б до покращення умови кредитування реальної економіки;
- посилити інвестиційно-інноваційну складову фіскальної політики України в державному та місцевих бюджетах за рахунок впровадження майнових податків, ставки яких у Китаю одні з найвищих у світі, та спрямування цих коштів на розвиток реального сектору економіки;
- застосувати напрацювання Китаю щодо реформування та підтримки урядом аграрного сектору через упровадження гнучких гарантованих державою закупівельних цін та встановлення верхньої межі (індикатора) цін на матеріальні

ресурси, які поставляються АПК, перш за все, на дизельне паливо, особливо в часи посівної та збиральної;

- використати китайський досвід створення нових робочих місць на будівництві доріг, у т.ч. за рахунок упровадження механізмів залучення коштів населення через IPO приділяючи особливу увагу транспортній та складській інфраструктурі АПК, що, а це у свою чергу, сприятиме збільшенню доходів і платоспроможного попиту селян;

- розглянути можливість відновлення вільних економічних зон (ВЕЗ) експортного спрямування, доцільність яких доведено китайським досвідом, підготувати рішення про їх функціонування у взаємозв'язку з питанням щодо створення та розвитку міжнародних транспортних коридорів, яке має значні перспективи завдяки географічному розташуванню України.

Якби НБУ, ще до початку світової фінансово-банківської кризи обмежив залучення вітчизняними банками зовнішніх запозичень, то криза не позначилась б так на банківському секторі України. Тому, в майбутньому потрібно врахувати цей момент і не допустити попередніх помилок.

В період кризи Національний банк України проводив досить активну антикризову політику яка дала набагато більше позитивних наслідків ніж негативних. Дана політика з боку ЦБ могла б бути набагато ефективнішою якби вона мала підтримку з боку уряду, тобто монетарна політика мала б доповнитися бюджетною і фіскальною політикою.

Щодо поліпшення посткризової ситуації в Україні, то спеціалісти Світового банку вважають, що антикризовий план заходів повинен містити чотири ключові елементи, що тісно пов'язані між собою і підсилюють один одного:

1) необхідне адекватне та послідовне впровадження макроекономічної політики відповідно до програми, яку підтримує МВФ;

2) бюджетні видатки має бути переорієнтовано у бік збільшення обсягу інвестицій у державну інфраструктуру, які сприяють зростанню і дадуть змогу підтримати реальний сектор і зайнятість у поєднанні із зусиллями, спрямованими на мобілізацію ресурсів для захисту бідних і уразливих верств населення;

3) має бути розроблено чітку стратегію захисту вкладників банків і реабілітації банківського сектора;

4) необхідні реформи, які сприятимуть полегшенню входження на ринок та залученню приватних інвестицій.

На думку спеціалістів світового банку, ефективність антикризових заходів багато в чому залежатиме від координації фіскальних урядових заходів та грошово-кредитної політики Національного банку України [17].

Даниленко А.І. і Шелудько Н.М., у своїй статті «Грошово-кредитний ринок України: Кризові уроки та короткострокові перспективи» дають такі рекомендації щодо покращення боротьби країни з кризовими явищами:

- мінімізувати конфлікти між НБУ та Урядом на всіх ключових позиціях взаємодії у реалізації заходів грошово-кредитної і фіскально-бюджетної політики;

- оптимізувати управління Національним банком щодо адекватності вживаних заходів об'єктивним реаліям, а також зменшити вплив на прийняття рішень окремих політичних і комерційних кіл;

- припинити розширення мережі державних банків з огляду на вкрай низьку ефективність рекапіталізаційних заходів та потенційне навантаження на державні фінанси;

- активізувати процеси ліквідації нежиттєздатних банків, вклади населення в яких покриваються коштами ФГВФО, остаточно визначитися з ситуацією щодо банку "Надра" та Укрпромбанку;

- всіляко стимулювати процеси консолідації банків, передусім за рахунок посилення вимог до переліку операцій, здійснюваних банками, та їх спеціалізації;

- переглянути функції банківського нагляду з тим, щоб забезпечити оперативність і адекватність оцінок щодо погіршення фінансового стану банківських установ; розробити та запровадити процедури макропруденційного нагляду задля відстеження ризиків для стабільності фінансового ринку як у цілому, так і за окремими сегментами (зокрема у банківській системі).

- обмежити практику використання коштів Ощадбанку та Укрексімбанку для фінансування специфічних операцій щодо кредитної підтримки переобтяженого боргами НАК "Нафтогаз України" для забезпечення розрахунків з ВАТ "Газпром";

- враховуючи, що фактично банківський сектор в умовах кризи не полишили банки з іноземним капіталом, а навпаки – надали потужну підтримку українським дочірнім структурам, що фактично означає позитивні прогнози і перспективи для вітчизняного ринку фінансових послуг, варто переглянути підходи до регулювання присутності іноземного капіталу в національному банківському секторі, передусім, щодо обмеження сегментів діяльності для банків з іноземним капіталом;

- виходячи з того, що основні резерви відновлення активної кредитної діяльності банків перебувають у площині повернення в банківську систему коштів, які були вилучені в період активної фази економічної кризи, забезпечити підвищення рівня захисту прав кредиторів;

- визначитися з базовими засадами рефінансування банківського сектора, передусім, щодо забезпечення активізації інвестиційного кредитування промисловості, сільського господарства, іпотеки.

Враховуючи усі причини що призвели до банківської кризи в нашій державі, характер її протікання, наслідки до яких вона призвела і зарубіжну антикризову політику розвинених держав світу, можна запропонувати такі заходи для ефективної боротьби українського уряду та НБУ з кризовими явищами в державі:

1. Необхідно зменшити дефіцит державного бюджету і розширювати можливі джерела його фінансування.
2. Зменшувати фіскальний тиск на суб'єктів економіки. Звичайно це збільшить дефіцит державного бюджету але збереже підприємство на ринку і в майбутньому це окупитья надходженнями за рахунок податків. Даний крок потрібно впроваджувати тільки після втілення в реальність попереднього заходу.

3. Варто диверсифікувати ринок споживачів українського експорту, для того щоб обмежити вплив світових коливань в економіці на вітчизняний ринок.
4. В період кризи потрібно стимулювати внутрішній попит на вітчизняні товари за рахунок підвищення купівельної спроможності населення та активізації державних закупівель тих товарів, галузі виробництва яких зазнали суттєвих потрясінь.
5. Недопускати використання зовнішніх запозичень на споживчі цілі, а використовувати на інвестиційні цілі і таким чином збільшувати ВВП держави.
6. Розвивати виробництво тих товарів і послуг які імпортуються з закордону і таким чином вилучається валюта з країни.
7. Необхідно контролювати, з боку НБУ, джерела залучення ресурсів комерційними банками.
8. Непотрібно витягувати з кризи ті банки які працюють на ринку банківських послуг неефективно, вони повинні покинути банківський ринок, а ресурси надати тим банкам які працюють ефективно і є надійними. Результат таких дій буде набагато дієвішим.
9. В період кризи, доцільно запровадити механізм контролю за використанням банками коштів рефінансування які надає НБУ.
10. Потрібно реструктуризувати зовнішню заборгованість на користь збільшення обсягу коштів які залучаються на довгий термін і під нижчі відсотки, і разом з тим скорочувати короткострокові борги з високою платою за користування ними.
11. Скорочувати державний борг країни, оскільки в період кризи, національна грошова одиниця девальвується і обслуговування зовнішніх запозичень стає набагато важчим.

Реалізація даних рекомендацій дасть можливість підготувати економіку до кризових потрясінь і збільшити її стійкість перед ними у період розгортання банківських криз в державі. Проте, діні заходи держава зможе впровадити тільки

тоїд, коли перестане хвилюватися лише про себе і фірми які є у власності осіб що наближенні до правлячої верхівки, і буде перейматися розвитком усієї економіки.

Висновки до розділу 3

Отже, можна зробити висновок про те, що усі країни завчасно відреагували на кризові явища у світовій економіці, і з врахування особливостей розвитку своєї економіки впроваджували відповідні антикризові заходи. В деякий країн ці заходи були дещо схожими, а в інші - мали зовсім інший характер. Наприклад європейська антикризова політика відрізнялася від американської, це пояснюється тим, що американські інвестиційні установи є стійкішими до фінансових потрясінь ніж європейські, тому США не спрямовувала свою антикризову політику на підтримання фінансових корпорацій, а зосереджувала свою увагу на підтримку фондового ринку, адже фінансові установи мали там значні вкладення. Підтримка фондового ринку означала підтримку і фінансових корпорацій. А от європейська стратегія орієнтувалася на підтримку, в більшій мірі, фінансових і інвестиційних установ, оскільки фондовий ринок не настільки розвинений як у США.

Переважає більшість країн Азії і Європи зосереджували свої дії на порятунок банківської системи. Досить поширеним засобом боротьби з банківською кризою у світі були дії спрямовані на підвищення рівня поточної ліквідності банківської системи. У країнах єврозони були реалізовані великі програми гарантування зобов'язань банків по міжбанківських кредитах і випущених боргових цінних паперах, в багатьох країнах збільшився граничний розмір страхових виплат по банківських вкладах населення.

Серед заходів які посприяли виходу з кризи Індії були:

- країна переорієнтував експортно-імпортні операції в азійський напрямок
- підтримка внутрішнього попиту на товари що експортуються
- впровадження масштабних інфраструктурних проектів

Головним інструментом обмеження впливу фінансової кризи на економіку Бразилії були державні інвестиції в реальний сектор економіки, такі як сільське

господарство та машинобудування, уряд країни відмовився від зовнішнього кредитування та активно підтримував діяльність національних банків.

Уряд Австралії надав гарантію комерційним банкам щодо внутрішніх і зовнішніх виплат, стимулював внутрішній попит шляхом збільшення купівельної спроможності громадян

США, в рамках плану стимулювання американської економіки, виділили 787 млрд. дол. на підтримку своєї економіки (36% цих коштів пішло на послаблення податкового тиску на населення, 64% цих коштів були спрямовані на розвиток загальнонаціональних та регіональних проектів реального сектору)

Хорошим прикладом у боротьбі з фінансово-банківською кризою 2008 року є антикризова політика Китаю, оскільки ця країна зазнала найменших втрат у період фінансової кризи і швидко оговталася від її наслідків.

Китай цілеспрямовано вкладав державні ресурси в реальний сектор економіки, протягом 2009 року ліквідував багато збиткових підприємств та одночасно з цим створював нові робочі місця, в якості податкової знижки на податкові збори виділив з державного бюджету 500 млрд. юанів, та розвивав інноваційні технології. Поряд з цим, уряд Китаю активізував державні закупівлі, переорієнтувався на внутрішній ринок а також стимулювання внутрішнього попиту. Основним напрямом політики подолання кризи в Китаї було кредитування реального сектору економіки.

Протягом 2008 – 2009 року, під час боротьби усіх країн світу з фінансовою кризою, найпоширенішими заходами протидії банківській кризі були:

- 1) зниження центральними банками облікової ставки за кредитами;
- 2) урядові гарантії під міжбанківські кредити, позички для малого та середнього бізнесу;
- 3) активізація операцій РЕПО;
- 4) збільшення розміру державних гарантій щодо банківських депозитних вкладів;
- 5) націоналізація інвестиційних інституцій;

6) створення спеціальних фондів кредитування, підтримання проблемних фінустанов, викупу акцій національних компаній;

7) зниження нормативів мінімальних резервних вимог для інвестиційних банків;

8) надання податкових канікул деяким інвестиційним установам з метою підтримання їхнього фінансового стану

Проаналізувавши світову практику боротьби з фінансово-банківською кризою, на практиці антикризову політику можна узагальнити за такими напрямками:

1. Порятунк банківської системи.
2. Грошово-кредитна політика.
3. Підтримка реального сектору (стимулювання попиту).
4. Підтримка населення

Для української економіки найбільш прийнятною є практика боротьби з кризовими явищами за європейською моделю, проте необхідно не забувати про способи протидії банківській кризі і таких країн як Індія, Бразилія, США та Китай. Оскільки, і в цих країн можна повчитися протистоянню фінансових негараздів, проте характер антикризової боротьби потрібно підлаштовувати під реалії української економіки. Також не потрібно забувати про поєднання зусиль НБУ і уряду, шляхом паралельного проведення монетарної, бюджетної і фіскальної політики.

Висновки

Головною тенденцією сучасного розвитку національних економік є глобалізаційні процеси. Адже жодна економіка світу не може повноцінно і ефективно розвиватися ізолювавши себе від світового співтовариства.

Глобалізація – це процес інтеграції національних економік країн світу через торгівлю, фінансові потоки, передачу технологічних досягнень, через інформаційні мережі і культурні процеси, вихід бізнесу за національні кордони через формування ТНК і інших видів міжнародного підприємництва, під час якої ринки і виробництво в різних країнах світу стають усе більше взаємозалежними між собою і цим самим перетворюються в єдину виробничу зону і єдиний ринок, в яких вільно переміщуються капітал, товари, послуги та робоча сила. Ці процеси доповнюються уніфікацією законодавчих актів, що регулюють міжнародні економічні відносини, та формуванням законодавчої бази яка б відповідала міжнародним стандартам зовнішньоекономічного підприємництва.

Глобалізація, поряд із низкою позитивних рис має і негативні, серед яких є загроза поширення міжнародних фінансово-банківських криз.

Банківська криза – це такий стан банківської системи, при якому банківська система характеризується зниженням усіх її показників діяльності (зниження вартості активів, зростання проблемної заборгованості), необхідністю в ухваленні кардинально нових рішень щоб досягти певних змін в банківській діяльності в мінімально короткі терміни, розробкою та впровадженням ефективних інструментів подолання цього стану.

Проаналізувавши причини появи банківських криз та можливі наслідки, можна структурувати банківські кризи на три типи: криза що проходить на мікрорівні, макрорівні та кризи які поширюються на всю світову економічну систему.

Також можна виділити 3 форми прояву банківських криз:

- 1) латентна
- 2) відкрита
- 3) сисетмна

Банківська система України, протягом свого існування, зазнала декількох економічних потрясінь, проте найбільшу руйнівною виявилася глобальна фінансово-банківська криза 2008 року яка розпочалася в Україні наприкінці року. Її витoki беруть початок з іпотечної кризи США. Існує безліч версій щодо причин появи фінансово-банківської кризи в Україні. Серед основних з них можна вважати такі як значне зростання валового внутрішнього і зовнішнього боргу, неочікувана ситуація що склалася на міжбанківському ринку а також масове кредитування банками в іноземній валюті як юридичних, так і фізичних осіб без огляду на можливість отримання позичальниками доходів у валюті. Також однією із причин що дала поштовх розвитку кризи банківської системи України був підрих до неї довіри з боку населення, на фоні розгортання негативних подій навколо Промінвестбанку.

Ще однією з можливих причин погіршення функціонування банківського сектору є падіння світового попиту на товари, що вироблялися в Україні – чорні метали, хімія, сільськогосподарські товари, машинобудування.

Іпотечна криза в США спровокувала іпотечні кризи в Європі та країнах Азії, де мали місце схожі схеми кредитування. При чому, кризи зачепили як високорозвинені країни, на зразок Великобританії, Іспанії, Японії, так і країни що розвиваються, на зразок Казахстану. Відповідно, збитки почали зазнавати не лише банки світового масштабу, а й локальні банки.

Світова фінансово-банківська криза прокотившись світом спричинила масове банкрутство іпотечних компаній, збільшення збитків банків, обвал фондового ринку, збільшення безробіття, скорочення обсягів виробництва. Протягом 2007 року на американському ринку нерухомості збанкрутували ціла низка потужних іпотечних компаній, серед яких - Америкен Хоум Мортгейч (Amerikan Home Mortgage), Кантрівайд Файненшл (Countrywide Financial), Нью Сенчюрі Файненшл (New Centuru Financial) та багато інших. На межі банкрутства опинився також потужний світовий страхувальник - компанія Америкен Інтернешенал Груп (American International Group (AIG)). банк Merrill Lynch заявив про списання 15 млрд. дол. заборгованості, Citygroup – 18 млрд. дол., а

швейцарський банк UBS – про рекордну суму в 37 млрд. дол. заборгованості (18,4 млрд. у 2007 році та 19 млрд. у 2008)

Наслідком іпотечної кризи США в Україні було скорочення обсягів залучення іноземної валюти, значна девальвація національної грошової одиниці, скорочення світового попиту на український експорт, погіршення обслуговування валютних кредитів і як результат - збільшення обсягу проблемних кредитів та збиткова діяльність банківської системи України.

Національний банк України вчасно відреагував на прихід банківської кризи в Україну і використав усю повноту інструментів грошово-кредитного регулювання, забезпечивши певну підготовленість вітчизняної банківської системи до неї, але попри це вітчизняні банки все рівно зазнали значних втрат у своїй діяльності.

Аналізуючи антикризову політику Національного банку України і уряду, можна побачите те, що НБУ ще до появи фінансово-банківської кризи в Україні, вживав відповідні заходи для пом'якшення протікання кризових явищ.

Зокрема, у передкризовий період Національний банк України ввів заборону на дострокове повернення депозитів, збільшував обсяги золотовалютних резервів. В період банківської кризи ЦБ проводив операції з підтримки ліквідності банківської системи шляхом надання кредитів рефінансування та розширював перелік об'єктів застави, які беруться під забезпечення при видачі кредитів рефінансування. Для підвищення довіри населення до банківських установ НБУ перерахував 1 млрд. грн. для збільшення фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Активно проводив валютні інтервенції на міжбанківському валютному ринку.

Антикризова політика Національного банку України в банківському секторі і у грошово-кредитному сфері в період розгортання фінансово-банківської кризи деякою мірою стримувала негативні процеси в економіці, проте не були достатніми для обмеження впливу на вітчизняну банківську систему, проте якби не було вжито і цих заходів, то наслідки для вітчизняної банківської системи могли б бути набагато гіршими і вихід з кризи був би надто тривалим.

Якби НБУ, ще до початку світової фінансово-банківської кризи обмежив залучення вітчизняними банками зовнішніх запозичень, то криза не відбилася б так сильно на банківському секторі України. Тому, в майбутньому потрібно врахувати цей момент і не допустити попередніх помилок.

Враховуючи усі причини що призвели до банківської кризи в нашій державі, характер її протікання, наслідки до яких вона призвела і зарубіжну антикризову політику розвинених держав світу, можна запропонувати такі заходи для ефективної боротьби українського уряду та НБУ з кризовими явищами в державі:

1. Необхідно зменшити дефіцит державного бюджету і розширювати можливі джерела його фінансування.
2. Зменшувати фіскальний тиск на суб'єктів економіки. Звичайно це збільшить дефіцит державного бюджету але збереже підприємство на ринку і в майбутньому це окупиться надходженнями за рахунок податків. Даний крок потрібно впроваджувати тільки після втілення в реальність попереднього заходу.
3. Варто диверсифікувати ринок споживачів українського експорту, для того щоб обмежити вплив світових коливань в економіці на вітчизняний ринок.
4. В період кризи потрібно стимулювати внутрішній попит на вітчизняні товари за рахунок підвищення купівельної спроможності населення та активізації державних закупівель тих товарів, галузі виробництва яких зазнали суттєвих потрясінь.
5. Недопускати використання зовнішніх запозичень на споживчі цілі, а використовувати на інвестиційні цілі і таким чином збільшувати ВВП держави.
6. Розвивати виробництво тих товарів і послуг які імпортуються з закордону і таким чином вилучається валюта з країни.
7. Необхідно контролювати, збоку НБУ, джерела залучення ресурсів комерційними банками.
8. Непотрібно витягувати з кризи ті банки які працюють на ринку банківських послуг неефективно, вони повинні покинути банківський

ринок, а ресурси надати тим банкам які працюють ефективно і є надійними. Результат таких дій буде набагато дієвішим.

9. В період кризи, доцільно запровадити механізм контролю за використанням банками коштів рефінансування які надає НБУ.
10. Потрібно реструктуризувати зовнішню заборгованість на користь збільшення обсягу коштів які залучаються на довгий термін і під нижчі відсотки, і разом з тим скорочувати короткострокові борги з високою платою за користування ними.
11. Скорочувати державний борг країни, оскільки в період кризи, національна грошова одиниця девальвується і обслуговування зовнішніх запозичень стає набагато важчим.

Впровадження цих заходів підготує економіку нашої держави до майбутніх фінансових потрясінь і підвищить її стійкість перед кризовими явищами у період протікання банківських криз.

Проте, дані заходи держава зможе впровадити тільки тоді, коли перестане хвилюватися лише про себе і фірми які є у власності осіб що наближенні до правлячої верхівки, і буде перейматися розвитком усієї економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses [Електронний ресурс] // Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities European Commission, 7/2009. -90р. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ec.europa.eu/economy_finance/publications
2. Leaven L., Valencia F. Systemic Banking Crises: A New Database // IMF Working Paper #224. - International Monetary Fund, 2008.
3. Mah-Hui L. Old Wine in a New Bottle: Subprime Mortgage Crisis – Causes and Consequences [Електронний ресурс] // The Levy Economics Institute of Bard College Working Paper – NY: Annandale-on-Hudson, 2008 No. 530. – 30р. – Режим доступу до ресурсу: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1126274
4. Mishkin F.S. Asymmetric Information and Financial Crisis: A Historical Perspective [Електронний ресурс] // National Bureau of Economic Research, 1991. – P. 108 – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nber.org/chapters/c11483.pdf>
5. Neal L. The Financial Crisis of 1825 and the Restructuring of the British Financial System [Електронний ресурс] // Review. – 1998. – may/june. – P.53-76. (Federal Reserve Bank of St. Louis) – Режим доступу до ресурсу: <http://research.stlouisfed.org/publications/review/98/05/9805ln.pdf>
6. Quarterly Worldwide Mutual Fund Assets and Flows / Investment Company Institute // <http://www.ici.org>.
7. Samuelson R.J. The Financial Crisis and the Great Depression // The Washington Post. – 2009. – April 20. – P.13.
8. Алексащенко С.В. Битва за рубль / С.В.Алексащенко //.-М.: Alma Mater, 1999. – 239с.
9. Аналіз стану зовнішньоекономічної безпеки України: основні загрози та пропозиції щодо подолання кризових явищ [Електронний ресурс] / Національний інститут проблем міжнародної безпеки. – Режим доступу: <http://www.niisp.org.ua/default~61.php>

10. Аналітичний портал «Мировая экономика» / [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
11. Антикризисное управление предприятиями и банками: Учеб.–практ. Пособие.–М.: Дело, 2001.–840с,
12. Астапович А.З. Международный опыт реструктуризации банковских систем / А.З. Астапович, Е.В. Белянова, Е.Б. Мягков. - М.: Бюро экономического анализа, 1998. - с.27.
13. Афонцев С.А. Глобальный кризис и регулирование мировых финансов // Международные процессы. - 2009. - Т. 7. - №1(19). - С. 17-31.
14. Банківська система України: виміри глобальної фінансової кризи. Експертно-аналітична доповідь / Авт. колектив: І.А.Белоусова, К.Г.Ваганов, С.В.Вовчок, П.П.Гай-Нижник та інші. - К.: Дорадо-друк, 2009. - 64 с.
15. Барановський О.І. Антикризові заходи урядів і центральних банків зарубіжних країн // Вісник Національного банку України.– 2009.– № 4. – С. 8–19
16. Барановський О.І. Предтечі фінансових криз // журнал Міністерства фінансів України «Фінанси України», №3, 2009. С. 3–22
17. Бобиль В. Механізм стабілізації банківської системи України в період фінансової кризи // Україна: аспекти праці. – 2009. – № 1. – С. 28–32.
18. Вся статистика: Страны мира: Евросоюз [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Мировая экономика» - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
19. Вся статистика: Страны мира: Россия [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Мировая экономика» - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
20. Вся статистика: Страны мира: США [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Мировая экономика» - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
21. Вся статистика: Страны мира: Экономика Китая [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Мировая экономика» - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>

22. Вся статистика: Страны мира: Япония [Електронний ресурс] / Аналітичний портал «Мировая экономика» - Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
23. Галіулїна А. Л . Сутність та принципи процесів міжнародної економічної глобалізації та інтеграції // http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/prvs/2012_2/082.pdf
24. Глобальні проблеми: причини виникнення та шляхи вирішення [Електронний ресурс] / http://www.vuzlib.org/me_kneu/9-1.htm
25. Дані фінансової звітності банків України за 2008 рік // <http://www.bank.gov.ua>.
26. Економічна криза: шанс для прориву. [Електронний ресурс] / П. Герасименко // Економіка та фінанси - 2008.- №3. - Режим доступу: <http://www.ukrbiznes.com/analytic/economy/3274.html>
27. Ершов М. Мировой финансовый кризис: год спустя // Вопросы экономики. – 2009. – № 12. – С. 8
28. Закон України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України” від 28 жовтня 2008 р. № 3309-4 // <http://zakon.rada.gov.ua>.
29. Заруцька О.П. Рівновага залучених та розміщених банківських ресурсів як необхідна умова стабільного розвитку / О.П. Заруцька // Вісник НБУ. – № 4. – 2008. – С. 20–27.
30. Калач Г.М. Вплив фінансової глобалізації на фондовий ринок України// Фінанси України. 2009. №1. С. 115-121.
31. Ковалев В.В. Финансовый менеджмент: теория и практика / В. В. Ковалев. 2е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2008. 1010 с
32. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения: Избранные труды / Международный фонд Н.Д. Кондратьева; Международный ин-т Питирима Сорокина – Николая Кондратьева; Институт экономики РАН. – М.: Экономика, 2002. – 767 с. – Библиогр.: С. 751–763.
33. Корнеев В. Криза на фінансових ринках: перші підсумки та прогнози // Фінансовий ринок України. – 2009. №2 (64). – С. 58

34. Кравченко О.В. Антикризові заходи: досвід, проблеми, реалізації / О.В. Кравченко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2009. – № 3 (6). – С. 148–150.
35. Кузьменко В.П. Китай у часи світової економічної кризи [Текст] / В.П. Кузьменко // Сучасна економіка: Випуск 3. – Київ: ДІПК, 2011. – 122 с
36. Лямець С., Шпитко Є., Яременко С. А що, наш друкарський верстат гірший, ніж в Обами?// [www.epravda.com.ua / publications/ 49e5af06e75f7/](http://www.epravda.com.ua/publications/49e5af06e75f7/)
37. Монетарний огляд за 2008 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionid=3A890EA800E26FCE40A516D304668DB0?id=60903>
38. Монетарний огляд за 2009 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=60908>
39. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798
40. Основні тенденції грошовокредитного ринку за вересень 2008 року [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
41. Офіційне Інтернет представництво Президента України // <http://www.president.gov.ua>
42. Офіційний сайт «Історії інвесторів» - <http://investblog.net.ua/>
43. Офіційний сайт видання "The banker" - www.thebanker.com/cp/23
44. Офіційний сайт видання "Цензор НЕТ" - www.censor.net.ua
45. Офіційний сайт Національного банку - [Електронний ресурс] / Національний банк України. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
46. Платіжний баланс і зовнішній борг України 2011 рік [Електронний ресурс] / Національний банк України. – Доступний з: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112444>.

47. Полозенко Д. Про основні чинники подолання фінансово-кредитної кризи в Україні // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 4. – С. 28–31.
48. Резнікова Н. Про специфіку фінансової кризи в Україні / Н. Резнікова // Персонал. – 2008. – № 11. – С. 49–55., с. 50–51
49. Савченко О. Нова велика депресія: український вимір // www.epravda.com.ua/publications/49cb988619f5e/.
50. Світова фінансова криза в Росії 2008 рік [Електронний ресурс] / Кредит – банк. – Режим доступу: <http://kredit-bank.com.ua/shho-potribno-znati-yakshho-vi-virishili-vzyati/svitova-finansova-kriza-v-rosii-2008-rik-umovi.html>
51. Скороходов А. Шведский антикризисный рецепт // Банковская практика за рубежом. – 2008. – № 5. – С. 20–34.
52. Смирнова И. Как выжить и сохранить свои сбережения во время кризиса? Советы опытных людей. – М.: Эксмо, 2009. – 176 с.
53. Туган-Барановский М.И. Периодические промышленные кризисы. – М.: Директмедиа Паблишинг, 2008. – 479 с. // <http://www.rapidinks.ru>.
54. Указ Президента України “Про невідкладні заходи щодо посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України” від 24 жовтня 2008 р. № 965 // <http://zakon.rada.gov.ua>.
55. Уманців Ю.М. Глобальні фінансові виклики: світовий досвід та українські реалії // «Фінанси України», №1, 2009. С. 73–85
56. Федірко В. Банківська система України в умовах глобалізації світової економіки [Текст] / В. Федірко // Вісник Київського Національного Економічного Університету. – 2012. – №139. – с.47-49.
57. Фінансова енциклопедія / [О.П. Орлюк, Л.К. Воронова, І.Б. Заверуха та ін.] ; за заг. ред. О.П. Орлюк; Академія правових наук України. К.: Юрінком Інтер, 2008. 471 с.
58. Чепінога В. Г. Економічна теорія : підручник / В. Г. Чепінога. - К. : Юрінком Інтер, 2011. - 653 с.

59. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: монографія / О.О. Чуб. – К.: КНЕУ
2009. – 340, [4]с.
60. Якунін С. Джерела сучасної фінансової кризи // Фінансовий ринок України.
– 2008. №12 (67). – с. 26-29., с.26

ДОДАТКИ:

Додаток А

Основні показники діяльності банків України

(млн.грн.)

№ з/п	Назва показника	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2011	01.01.2012	01.01.2013
1	2	3	4	5	6	7	8
	АКТИВИ						
I.	Активи банків	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192
	Загальні активи (не скориговані на резерви під активні операції)	619 004	973 332	1 001 626	1 090 248	1 211 540	1 267 892
1.	Готівкові кошти та банківські метали	18 313	20 668	21 725	26 749	27 008	30 346
2.	Кошти в Національному банку України	19 120	18 768	23 337	26 190	31 310	33 740
3.	Кореспондентські рахунки, що відкриті в інших банках	26 293	40 406	51 323	67 596	78 395	99 472
4.	Кредити надані	485 368	792 244	747 348	755 030	825 320	815 327
	з них:						
4.1	кредити, що надані суб'єктам господарювання	276 184	472 584	474 991	508 288	580 907	609 202
4.2	кредити, надані фізичним особам	153 633	268 857	222 538	186 540	174 650	161 775
5.	Довгострокові кредити	291 963	507 715	441 778	420 061	426 430	394 246
5.1	з них: довгострокові кредити суб'єктам господарювання	156 355	266 204	244 412	262 199	290 348	276 683
6.	Прострочена заборгованість за кредитами	6 357	18 015	69 935	84 851	79 292	72 520
7.	Вкладення в цінні папери	28 693	40 610	39 335	83 559	87 719	96 340
8.	Резерви під активні операції банків	20 188	48 409	122 433	148 839	157 907	141 319
	ПАСИВИ						
II.	Пасиви, усього	599 396	926 086	880 302	942 088	1 054 280	1 127 192
1.	Капітал	69 578	119 263	115 175	137 725	155 487	169 320
1.1	з нього: сплачений зареєстрований статутний капітал	42 873	82 454	119 189	145 857	171 865	175 204
1.2	Частка капіталу у пасивах	11.6	12.9	13.1	14.6	14.7	15.0
2.	Зобов'язання банків	529 818	806 823	765 127	804 363	898 793	957 872
	з них:						
2.1	кошти суб'єктів господарювання	111 995	143 928	115 204	144 038	186 213	202 550
2.1.1	з них: строкові кошти суб'єктів господарювання	54 189	73 352	50 511	55 276	74 239	92 786
2.2	кошти фізичних осіб	163 482	213 219	210 006	270 733	306 205	364 003
2.2.1	з них: строкові кошти фізичних осіб	125 625	175 142	155 201	206 630	237 438	289 129
3	Доходи	68 185	122 580	142 995	136 848	142 778	150 449
4	Витрати	61 565	115 276	181 445	149 875	150 486	145 550
5	Результат діяльності	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899